

**ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΕΘΝΙΚΗΣ ΠΑΙΔΕΙΑΣ
ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟ ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ**

**ΕΚΦΡΑΣΗ ΕΚΘΕΣΗ
ΓΙΑ ΤΟ ΕΝΙΑΙΟ ΛΥΚΕΙΟ
ΘΕΜΑΤΙΚΟΙ ΚΥΚΛΟΙ**

**3ος τόμος
ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΕΚΔΟΣΕΩΣ
ΔΙΔΑΚΤΙΚΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ
ΑΘΗΝΑ**

**ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΕΘΝΙΚΗΣ ΠΑΙΔΕΙΑΣ
ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟ ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ**

**Γεώργιος Μανωλίδης
Θωμάς Μπεχλιβάνης
Φωτεινή Φλώρου**

Συντονισμός: Χρίστος Λ. Τσολάκης

**ΕΚΦΡΑΣΗ - ΕΚΘΕΣΗ
για το ενιαίο λύκειο
ΘΕΜΑΤΙΚΟΙ ΚΥΚΛΟΙ**

3ος τόμος

**ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΕΚΔΟΣΕΩΣ
ΔΙΔΑΚΤΙΚΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ
ΑΘΗΝΑ**

Συγγραφείς

Γεώργιος Μανωλίδης

Δρ. Φιλοσοφίας, Καθηγητής

Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης

Θωμάς Μπεχλιβάνης

Φιλολόγος, Καθηγητής

Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης

Φωτεινή Φλωρού

Φιλολόγος, Καθηγήτρια

Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης

Συντονιστής

Χρίστος Λ. Τσολάκης

Καθηγητής Νεοελληνικής Γλώσσας

στο Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο

Θεσσαλονίκης

**Υπεύθυνες για το Παιδαγωγικό
Ινστιτούτο**

**Χριστίνα Αργυροπούλου
Σύμβουλος του Π.Ι.**

**Χριστίνα Βέικου
Σύμβουλος του Π.Ι.**

Δημιουργική ομάδα

**Θεόφιλος Ζαχαριάδης (ηλεκτρονική
σελιδοποίηση, τεχνική επιμέλεια)**

**Γιώργος Μεταξιώτης (εικονοθεσία,
επιμέλεια εικονογράφησης)**

**Υπεύθυνος δημιουργικού
σχεδιασμού και τεχνικής
υλοποίησης**

Αναστάσιος Α. Μπάρμπας

Αποχρωματισμοί: Alpha Write

**Σκίτσο εξωφύλλου: Γιώργος
Αγγελίδης**

**ΠΡΟΣΑΡΜΟΓΗ ΤΟΥ ΒΙΒΛΙΟΥ ΓΙΑ
ΜΑΘΗΤΕΣ ΜΕ ΜΕΙΩΜΕΝΗ ΟΡΑΣΗ**

**Ομάδα εργασίας του Ινστιτούτου
Εκπαιδευτικής Πολιτικής**

(Γελαστοπούλου Μαρία)

(Επιμέλεια: Βάντζου Χριστίνα)

Γ. Τσαρούχης

Ελεύθερος χρόνος – Ψυχαγωγία

**Η ψυχαγωγία, νόμιμο δικαίωμα και
δείκτης πολιτισμού
Η νόθη και η γνήσια ψυχαγωγία
Το πρόβλημα του ελεύθερου
χρόνου και η επίλυσή του
Ελεύθερος χρόνος και ποιότητα
ζωής
Έλληνες, ο πιο ξενύχτης λαός στην
Ευρωπαϊκή Κοινότητα**

Η ψυχαγωγία, νόμιμο δικαίωμα και δείκτης πολιτισμού

Η ψυχαγωγία έχει τη θέση της, θέση γενικά παραδεκτή, νόμιμη μέσα στη ζωή μας. Αφού του θνητού η μοίρα είναι να βρέχει κάθε του έργο με τον ιδρώτα του προσώπου του, και επειδή αυτός ακριβώς ο κλήρος του έλαχε (είτε ως τίμημα ακριβό της ελευθερίας του, είτε ως αναπόφευκτη συνέπεια της δυσαναλογίας¹ που υπάρχει ανάμεσα στις επιδιώξεις και στις δυνάμεις του), δικαίωμά του θεώρησε ο άνθρωπος να

¹ **δυσαναλογία: έλλειψη αναλογίας ανάμεσα σε δυο ή περισσότερα πράγματα ή καταστάσεις**

κλέβει χρόνο από τη σκληρή θητεία του βιοπορισμού² και να τον αφιερώνει στη διασκέδαση, για να ελαφρύνει κάπως το φορτίο της ζωής και να ξεχνάει, για λίγο έστω, τα δεινά της. Το δικαίωμα τούτο το έχει αναγνωρίσει, με τους άγραφους και τους γραφτούς νόμους της, η κοινωνία. Όσο και να ψάξομε σε τόπους άγριους και σε χρόνους αρχαίους, δεν θα βρούμε κοινότητα ανθρώπων που δεν έχει παραδεχτεί και θεσμοθετήσει την ομαδική διασκέδαση, τις παρενθέσεις της ξεκούρασης και της χαράς μέσα στο αφόρητα κάποτε μονότονο κείμενο του ατομικού και του συλλογικού βίου. Όλες οι κοινωνίες, από τις πιο

² βιοπορισμός: η εξασφάλιση των υλικών μέσων επιβίωσης μέσω της εργασίας

πρωτογενείς έως τις πιο εξελιγμένες, επινοούν και καθιερώνουν, σε συνάρτηση με τις θρησκευτικές τελετές και τις πολιτικές συγκεντρώσεις, ευκαιρίες για να ξεσπάει ανεμπόδιστα και να ικανοποιείται η ανάγκη του πλήθους για ψυχαγωγία. Τρία θέματα δεσπάζουν πάντοτε στα διαφέροντα της μάζας και στις φροντίδες των αρχηγών τους: ο χορτασμός, ο πόλεμος, και η διασκέδαση. Απόκλιση από τη γραμμή αυτή δεν θα βρει κανείς ούτε στους οικονομικά και πνευματικά πιο ανεπτυγμένους λαούς των χρόνων μας· μόνο που, στη δική τους περίπτωση, το πρόγραμμα πλουτίζεται και διαφοροποιείται για να περιλάβει το κάθε κεφάλαιο πολλές υποδιαίρεσεις.

Αν όχι ο βεβαιότερος, ασφαλώς όμως ο παραστατικότερος δείκτης πολιτισμού μιας κοινότητας ανθρώ-

πων είναι ο τρόπος της ψυχαγωγίας της. Λαοί με ένστικτα ανημέρωτα και χαμηλό επίπεδο μόρφωσης διασκεδάζουν βάνουσα· αντίθετα όσοι ημέρωσαν τα ήθη τους και καλλιέργησαν το πνεύμα τους αγαπούν ευγενείς μορφές και λεπτά μέσα ψυχαγωγίας. Ο ίδιος κανόνας ισχύει και για τον χαρακτηρισμό των ατόμων: «πες μου πώς διασκεδάζεις να σου ειπώ ποιος είσαι». Ο αβρός³ στους τρόπους και πνευματικά προικισμένος άνθρωπος είναι και στην ψυχαγωγία του εκλεκτικός και διακριτικός· ο βάρβαρος και άξεστος αγαπάει τις διασκεδάσεις που τον αποκτηνώνουν. [...]

Υπογράμμισα ήδη ότι λαοί και πολιτισμοί χαρακτηρίζονται ακόμη

³ αβρός: ευγενικός, λεπτός

και από τους τρόπους ψυχαγωγίας που έχουν επινοήσει και καθιερώσει στους χώρους της ατομικής και της συλλογικής ζωής. Πολύ ορθά λοιπόν ιστορικοί και ανθρωπολόγοι μελετούν τις διασκεδάσεις και τις παιδιές⁴ τους. Δεν είναι λ.χ. άσχετο προς τον χαρακτήρα των αρχαίων Ελλήνων και προς τον τύπο του πολιτισμού που δημιούργησαν, το γεγονός ότι από τους ομηρικούς χρόνους έως το δείλι της ιστορικής τους ζωής είχαν θεσμοθετήσει μαζί με τα αθλητικά και ποιητικά αγώνισματα, και στις πανηγύρεις τους επευφημούσαν με τον ίδιο ενθουσιασμό τους νικητές των αγώνων του στίβου και του θεάτρου. Εξίσου χαρακτηριστικός για τον αρχαίο

⁴ παιδιά: χαριεντισμός, αστεϊσμός

ελληνικό βίο και πολιτισμό είναι ο θεσμός του «συμποσίου» που κατάκτησε την αθανασία μέσα στην ποιητική φιλοσοφία του Πλάτωνα. Ήταν και αυτός ένας τυπικά ελληνικός τρόπος γνήσιας ψυχαγωγίας: Ύστερ' από τις κοπιαστικές ή τις οχληρές⁵ για τον «ελεύθερο» άνθρωπο της εποχής ασχολίες της ημέρας, ένας όμιλος φίλων συγκεντρώνεται το βράδυ γύρω από το τραπέζι ενός φιλόξενου οικοδεσπότη με μια οποιαδήποτε αφορμή (όπως μέσα στο πλατωνικό «Συμπόσιο» είναι η νίκη του Αγάθωνα στον δραματικό αγώνα) και με τόνο άλλοτε σοβαρό και άλλοτε εύθυμο συζητεί «φλέγοντα» θέματα της αισθηματικής, της ηθικής ή της πολιτικής

⁵ οχληρός: ενοχλητικός

ζωής. Ο «διάλογος» με την ανταλλαγή των σκέψεων, τους διαξιφισμούς και τα φαιδρολογήματά⁶ του δημιουργεί την «καλή συντροφιά», όπου καθένας από τους συνδαιτυμόνες⁷ αναζητώντας και βρίσκοντας τον «άλλο» που θα τον συμπληρώσει –όχι όπως ο συνεταίρος στο επάγγελμα ή το άλλο φύλο στον έρωτα, αλλά όπως ο ομοεθνής, ο ομόγλωσσος, ο ομόσπουδος, ο φίλος, που νιώθει κι' αυτός την ίδια ανάγκη: να βγει από τη μοναξιά του και να επικοινωνήσει μ' εκείνον που θα τον προσέξει και θα τον καταλάβει– δεν είναι πια μόνος, απεναντίας έχει το αίσθημα ότι

⁶ φαιδρολόγημα: αστεϊσμός

⁷ συνδαιτυμόνας: ομοτράπεζος

απλώθηκε και ενώθηκε με τους ομοίους του. Αποτέλεσμα: δυναμώνει μέσα του ο τόνος της ζωής, υψώνεται η ψυχική του θερμοκρασία, ευγενίζεται η ύπαρξή του.

Είναι άραγε ανεξήγητη η βαθιά διαφορά που υπάρχει ανάμεσα στο ελληνικό και στο ρωμαϊκό συμπόσιο; Όπως τη θέση του ελληνικού μαρμάρου και της λιτής γραμμής επήρε στη Ρώμη το τούβλο και ο όγκος, έτσι και το συμπόσιο έχασε την ευγενή ευθυμία του και έγινε όργιο ακρασίας.⁸ Τα οικοδομήματα μέσα στον ρωμαϊκό γεωγραφικό και ιστορικό χώρο απέκτησαν μέγεθος, αλλά τα υλικά φτήνηναν και το ποιόν της κατασκευής έπεσε. Παράλληλα το ανθρώπινο μέτρο, και μαζί

⁸ ακρασία: έλλειψη εγκράτειας, αδυναμία

η ανθρώπινη ευπρέπεια, έπαψαν να είναι ο κανόνας μέσα στη χλιδή και στη διαφθορά των αρχοντικών μεγάρων. Και έτσι η λάμψη του στοχασμού και του αστεϊσμού η λεπτότητα δεν εβρήκαν στη Ρώμη έδαφος πρόσφορο για να μεταφυτευτούν και να ευδοκιμήσουν. Ψυχαγωγία έγινε η πολυφαγία, η πολύποσία, η ακολασία.

Ε. Π. Παπανούτσος
«Πρακτική φιλοσοφία»

1. Πώς χαρακτηρίζει τη θέση της ψυχαγωγίας στη ζωή των ανθρώπων ο συγγραφέας; Με ποια επιχειρήματα στηρίζει τους χαρακτηρισμούς του;

- 2. Με ποιον τρόπο επιχειρηματολογίας τεκμηριώνει ο συγγραφέας την άποψή του ότι οι τρόποι ψυχαγωγίας ενός λαού αποτελούν δείκτη του πολιτισμού του;**
- 3. Με ποιον τρόπο αναπτύσσεται η τελευταία παράγραφος του κειμένου;**

Η νόθη και η γνήσια ψυχαγωγία

[...] Η νόθη ψυχαγωγία είναι απόπειρα φυγής, επιθυμία απόδρασης από τον κλοιό μιας ζωής που μόνο πληγές μας δίνει και απογοητεύσεις ή που μας έγινε αφόρητη από το αθεράπευτο κενό της. Απόπειρα

φυγής, όχι φυγή· επιθυμία απόδρασης, όχι απόδραση. Γιατί σε λίγο ξαναγυρίζομε στην αρένα βαρύτερα πληγωμένοι, βρισκόμαστε και πάλι στο πηγάδι μας με μεγαλύτερο άγχος – η απελευθέρωση ήταν ψεύδος, τραγική αυταπάτη. Πίσω λοιπόν από τη νόθη ψυχαγωγία υπάρχει πανικός και μωρία¹ όταν μαυρίσει από την απελπισία ή ρημάξει μέσα στην ανία η ψυχή μας, μας πιάνει τρόμος, και τρέχομε να αναπληρώσομε αυτό που μας λείπει με μια συγκίνηση (ας είναι και αγωνία), με μια διέγερση (ας είναι και αλλοτρίωση του προσώπου μας), με μια εξαντλητική ηδονή (ας φέρνει και την αποκτήνωση) – με κάτι τέλος πάντων που έστω και

¹ μωρία: ανοησία

προσωρινά θα δώσει άλλη τροπή στη ζωή μας. Εκείνο που μας τρομάζει περισσότερο είναι η ερημιά της ψυχής, το εσωτερικό άδειασμα. Και ριχνόμαστε σ' εκείνους τους τρόπους της ψυχαγωγίας και ελπίζουμε ότι θα μας βοηθήσουν να ξεφύγομε – από τι; Ολοφάνερα από τον «εαυτό μας». Αυτός μας έχει γίνει ανυπόφορος και, επειδή μας πονεί ή μας αηδιάζει η παρουσία του, επιχειρούμε να αποδράσομε «σκοτώνοντας» το χρόνο που μας πολεμάει ή έχει περιφρονήσει την ψυχή μας. Κάθε ευκαιρία φυγής είναι τότε ευπρόσδεκτη, ακόμη κι' αν υπονομεύει την υγεία ή μας ντροπιάζει. Και όταν μας παρουσιαστεί (η κοινωνία έχει και για τούτο προνοήσει με τις λέσχες, τα καπηλειά, τα καταγώγια) τρέχομε να επωφεληθούμε. Αστόχαστα, αφού

στο τέρμα του δρόμου μάς περιμένει ήσυχος ο εχθρός που θέλομε να του ξεφύγομε... [...]

Αντίθετα προς τη νόθη η γνήσια ψυχαγωγία ως ανάγκη γεννιέται από τη δύναμη και τη χαρά της ζωής, και εκείνο που προσφέρει είναι να συντηρεί και να ανανεώνει τη δύναμη και τη χαρά της ζωής. Αυτήν ακριβώς που φθείρει και αφανίζει η νόθη. Δεν νομίζω ότι χρειάζονται αποδείξεις για να βεβαιωθεί κανείς ότι άλλο πράγμα είναι να ρίχνεσαι στο ξεφάντωμα από αμηχανία και άγχος, για να «διασκεδάσεις» την κατάθλιψη και την ανία που σε ρημάζει, και άλλο (εντελώς άλλο και στις προθέσεις και στα αποτελέσματα) να διασκεδάσεις από περίσσεια δυνάμεων και ευφρόσυνη² διάθεση,

² ευφρόσυνος: χαρμόσυνος

για να κρατείς υψηλά την εσωτερική σου θερμοκρασία και να απολαμβάνεις την ακμή του σώματος και τη χαρά της ψυχής. Στην πρώτη περίπτωση, όπως είπαμε, η ψυχαγωγία είναι απόπειρα φυγής, αναζήτηση σωτηρίας από το αδιέξοδο που αντί να δώσει ανακούφιση από το άλγος³ και την πλήξη, κάνει τη ζωή πιο δύσκολη, ζοφερή⁴ και αρρωστημένη. Στη δεύτερη, είναι ακτινοβολία και θρίαμβος σωματικής και ψυχικής ευφορίας, άξια επιβράβευση εκείνων που ευδοκιμούν στο σκληρόν αγώνα της ζωής με την περίσκεψη, το θάρρος, το τάλαντο τους – και για τούτο προσφέρει ό,τι υπόσχεται: δύναμη

³ άλγος: πόνος

⁴ ζοφερός: που εμπνέει φόβο, ανησυχία, θλίψη και μελαγχολία

και χαρά μεγαλύτερη. Εάν βρίσκεσαι σε συμφωνία με τον εαυτό σου (τις διαθέσεις, τις ικανότητες, τα όνειρά σου)· εάν με τους συνανθρώπους ζεις αρμονικά προσπαθώντας με καλή προαίρεση⁵ να γεφυρώνεις τα χάσματα και ν' απόφεύγεις την τριβή στις σχέσεις σου μαζί τους· εάν εργάζεσαι έντιμα και δημιουργικά και είσαι ικανοποιημένος από την αναγνώριση των αποδόσεων σου· εάν στην αισθηματική σου ζωή αξιώθηκες να γνωρίσεις την τρυφερότητα και τη στοργή· εάν προπάντων έχεις πεισθεί ότι ο δρόμος του βίου δεν είναι ποτέ ομαλός και γίνεται βατός μόνο από κείνους που μπορούν να δέχονται τις

⁵ προαίρεση, πρόθεση που οδηγεί σε συγκεκριμένες προτιμήσεις και επιλογές

αποτυχίες με χαμόγελο και τους πό-
νους με εγκαρτέρηση – τότε θα εί-
σαι πάντα δυνατός και χαρούμενος,
και αυτή τη δύναμη και τη χαρά σου
θα την ξαναβρίσκεις πολλαπλάσια
όταν θα διαθέτεις τον ελεύθερο χρό-
νο σου σε σύστοιχους⁶ προς το ψυ-
χικό κλίμα και το πνευματικό σου
επίπεδο τρόπους ψυχαγωγίας. Ού-
τε καταπονημένος και ταπεινωμέ-
νος, ούτε αηδιασμένος από τον ε-
αυτό σου θα βγαίνεις από τους το-
πους των διασκεδάσεων – με την
πικρή γεύση που δίνει ο ανώφελος
κάματος, η αποστροφή και η μετα-
μέλεια. Ο Spinoza⁷ έχει λαμπρά

⁶ σύστοιχος: ομοειδής

⁷ Μπαρούχ Σπινόζα (Barrough Spinoza.
1632 - 1677): Ολλανδός φιλόσοφος εβρα-
ϊκής καταγωγής, υπέρμαχος της ελευθε-
ρίας της σκέψης και του πανθεισμού

αποδείξει στα θεωρήματα της δικής του Γεωμετρίας δύο ταυτότητες που επαληθεύονται διαρκώς από την καθημερινή πείρα: Ένταση της ζωής, ευφορία ψυχική ίσον δύναμη, ίσον χαρά. Χαλάρωση της ζωής, ψυχική αφορία ίσον αδυναμία, ίσον θλίψη. Η θέση της νόθης ψυχαγωγίας είναι στο κεφάλαιο της δεύτερης ταυτότητας· της γνήσιας, στο κεφάλαιο της πρώτης. Ποιας η δωρεά είναι η ευ-θυμία των Αρχαίων, περιττεύει –νομίζω– και να το υπαινιχθούμε.

Ε.Π. Παπανούτσος
«Πρακτική Φιλοσοφία»

- 1. Ποιες είναι οι προϋποθέσεις και ποια τα κριτήρια για να χαρακτηρίσετε την ψυχαγωγία νόθη ή**

- γνήσια, σύμφωνα με το κείμενο;
2. Εάν επιχειρούσατε να διαιρέσετε τη δεύτερη μεγάλη παράγραφο σε δύο, σε ποιο σημείο θα κάνατε το διαχωρισμό και γιατί;
 3. Πιστεύετε ότι υπάρχουν τρόποι ψυχαγωγίας που αντικειμενικά εντάσσονται στις μορφές της νόθης και της γνήσιας ψυχαγωγίας; Τεκμηριώστε την απάντησή σας τόσο στο υλικό του δοκιμίου, όσο και στην προσωπική σας αντίληψη. Επιπλέον, χρησιμοποιήστε παραδείγματα για να κάνετε κατανοητή την άποψή σας.
 4. Ποιες είναι, κατά την άποψή σας, οι ενέργειες ή οι απασχολήσεις με τις οποίες πρέπει να γεμίζει κανείς τον ελεύθερο χρόνο του;

Το πρόβλημα του ελεύθερου χρόνου και η επίλυσή του

[...] Υπολογίζεται ότι η καλπάζουσα τεχνική πρόοδος με τη βοήθεια της «κυβερνητικής» δεν θ' αργήσει να επιτρέψει στις ευημερούσες χώρες την καθιέρωση των 40 ωρών εργασίας την εβδομάδα (με δύο ολόκληρες ημέρες ανάπαυσης), και σε λίγο των 32 ωρών (με τρεις ολόκληρες ημέρες ανάπαυσης) για όλους ανεξαιρέτα τους εργαζόμενους. Αντί όμως να εορτάσουν το γεγονός, οι κοινωνιολόγοι μας τρέμουν για τις συνέπειες που μπορεί να έχει, στην ατομική και στη συλλογική ζωή, ένας τόσο μακρός χρόνος αργίας. Πώς θα το χρησιμοποιήσει άραγε ο άνθρωπος του μέλλοντος; Τι θα κάνει; Θα κοιμάται περισσότερο; θα γυμνάζεται περισσότερο; θα

διασκεδάζει περισσότερο; Και πώς θα διασκεδάζει; Θα πίνει και θα χαρτοπαίζει, θα χορεύει και θα ακολασταίνει¹ τις μακρές ώρες του Σαββάτου; Ή θα τρέχει ξέφρενος² με το αυτοκίνητο του σε δάση και βουνά, δήθεν για περίπατο, αλλά πραγματικά για να γυρίσει στο σπίτι του τσακισμένος από την κούραση και να βρει αμέσως τον ύπνο που θα έχει αρχίσει να του γίνεται δύσκολος; Τότε όμως μήπως θα είναι συμφερότερο, και για τον ίδιο και τον πολιτισμό της χώρας του, να μη μένει καθόλου αργός παρά να εργάζεται και τις έξι

¹ ακολασταίνω: ασελγώ, οργιάζω

² ξέφρενος: που γίνεται με υπερβολικά γρήγορο ρυθμό, έξαλλος

μέρες της εβδομάδας αναπαυόμενος μόνο την έβδομη κατά το παράδειγμα του Υψίστου;

Τη λύση, κατά τη γνώμη μου, θα δώσει στο πρόβλημα μόνο η μεγαλύτερη μόρφωση του λαού σε συνδυασμό με τη δικαιότερη οργάνωση της κοινωνίας. Εάν μορφωθεί αληθινά ο άνθρωπος, θα φωτισθεί το πνεύμα και θα λεπτυνθεί η ευαισθησία του, και έτσι θα αποκτήσει μέτρα αυστηρότερα για να κρίνει και τους άλλους και τον εαυτό του· και εάν οργανωθεί με δικαιοσύνη η κοινωνία όπου ζει, θα σεβαστεί και θα τιμήσει και τους άλλους και τον εαυτό του. Τότε δεν θα έχουμε λόγο ν' ανησυχήσουμε για το πώς θα διαθέσει το χρόνο της αργίας του, όσο μακρός κι' αν είναι· ας τον αφήσουμε ελεύθερο και εκείνος ασφαλώς θα τον καλύψει με

ευχαρίστηση και σωφροσύνη. Εάν όμως μείνει άξεστος και αγροίκος, εκτεθειμένος στην πλεονεξία και στην περιφρόνηση εκείνων που θα τον κυβερνούν με τους ψυχρούς ηλεκτρονικούς εγκεφάλους των, η μακρά ανάπαυση, με τις ευκαιρίες που θα του προσφέρει, θα τον εκβαρβαρώσει, και θα γίνει δυστυχέστερος βυθίζοντας μαζί του στην εξαθλίωση και όλους τους άλλους.

**Ε. Π. Παπανούτσος
«Πρακτική Φιλοσοφία»**

- 1. Ποιο πρόβλημα που σχετίζεται με την αύξηση του ελεύθερου χρόνου αντιμετωπίζουν οι κοινωνιολόγοι;**
- 2. Τι προτείνει ο συγγραφέας για την επίλυση αυτού του προβλή-**

ματος; Συμφωνείτε με την πρότασή του; Να τεκμηριώσετε την απάντησή σας.

Ελεύθερος χρόνος και ποιότητα ζωής

Κάνουμε νομίζω ένα σοβαρό λάθος προσέγγισης όταν εξετάζουμε τον ελεύθερο χρόνο –απ' οποιαδήποτε άποψη– ανεξάρτητα από τη θεμελιώδη σχέση, που είναι η σχέση του ανθρώπου με την εργασία του. Σε τελευταία ανάλυση αντιμετωπίζουμε τον ελεύθερο χρόνο σαν αντίβαρο σε κατά βάση αρνητικές και αλλοτριωτικές συνθήκες εργασίας, όπου η αναζήτηση μηχανισμών

αντιρρόπων¹ και διαφυγής διαδραματίζουν αναγκαστικά τον πρωτεύοντα και καθοριστικό ρόλο. Δεν υπάρχει καμιά αμφιβολία, κατά τη γνώμη μου, ότι η τοποθέτηση αυτή –συνειδητή ή υποσυνείδητη αδιάφορο– είναι όχι μόνο λαθεμένη, αλλά βαθύτατα παγιδευτική. Ο άνθρωπος είναι μια πολυδιάστατη, αλλά οπωσδήποτε ενιαία οντότητα και ακριβώς γι' αυτό δεν διαμερισματοποιείται και η λειτουργία των οποιωνδήποτε υποκαταστάτων δεν μπορεί να εξισορροπήσει τις καταστροφικές –σωματικές, πνευματικές ψυχικές– συνέπειες, που προκαλούνται στον κυρίως τομέα πράξης και αυτοπραγμάτωσης, δηλαδή στην εργασία. Η απουσία νοήματος

¹ αντίρροπος: που έρχεται σε αντίθεση με κάτι άλλο

και καταξίωσης στην εργασία δεν μπορεί παρά –ακόμα και στην περίπτωση μιας από πολιτιστική άποψη «σωστής» διάρθρωσης του ελεύθερου χρόνου– να υποθηκεύει αρνητικά τον χρόνο αυτό. Και τον υποθηκεύει αρνητικά, γιατί ο αλλοτριωμένος στην εργασία του άνθρωπος και στις καλύτερες ακόμα περιπτώσεις επιχειρεί μια αντιστάθμιση, δεν επιλέγει χρήσεις χρόνου ανάλογα με τις πραγματικές του ανάγκες τελείωσης και ολοκλήρωσης της προσωπικότητάς του. Αυτό καθαυτό το γεγονός ότι ο άνθρωπος επιφυλάσσει για τον ελεύθερο χρόνο του ό,τι θεωρεί ότι πραγματικά τον εκφράζει ή πιστεύει ότι συνιστά θετική δραστηριότητα αποτελεί μια αρνητική επιβάρυνση. Βεβαίως η εργασία ποτέ δεν ήταν απαλλαγμένη από την πίεση της

ανάγκης επιβίωσης, επομένως από ένα χαρακτήρα καταναγκασμού χρησιμοθηρικής² επιδίωξης και σκοπιμότητας, όμως και ποτέ δεν είχε επιχειρηθεί η λειτουργική της αποκοπή από το ειδικό βάρος που έχει σαν το κατ' εξοχήν πεδίο κατάρτισης της ανθρώπινης ύπαρξης, όπως επιχειρείται στην εποχή μας.

[...] Είναι πέρα από κάθε αμφισβήτηση ότι στην εποχή μας αυτή έχει επέλθει μια ψυχολογική διχοτόμηση ανάμεσα στο χώρο παραγωγή – εργασία και στον χώρο κατανάλωση – ελεύθερος χρόνος. Μια ψυχολογική διχοτόμηση, που ενώ αφαιρεί από το χώρο της

² χρησιμοθηρικός: που αναφέρεται στην επιδίωξη αυτού που μας είναι χρήσιμο και ικανοποιεί τις υλικές μας ανάγκες

εργασίας το αίτημα της θετικής καταξιοτικής λειτουργίας του ελεύθερου ανθρώπου, αφήνει τον μη δεσμευμένο από την εργασία χρόνο έκθετο στη χυδαιοποιητική επενέργεια ενός ασυγκράτητου καταναλωτισμού. Ο πολωτικός αυτός μηχανισμός δεν αφήνει τελικά καμιά περιοχή γνήσιας ανάπτυξης και έκφρασης της ανθρώπινης δημιουργικότητας. Η εργασία στην τεχνοκρατική εποχή μας όχι μόνο απαιτεί μια απόλυτη εξειδίκευση, που μερικοποιεί την ανθρώπινη δραστηριότητα, αλλά και αντιμετωπίζεται καθαρά χρησιμοθηρικά, δηλαδή σαν απλό μέσο εξασφάλισης εισοδήματος. Ο ελεύθερος χρόνος από το άλλο μέρος έχει κυριαρχηθεί από τη λεγόμενη «βιομηχανία του ελεύθερου χρόνου», που μεταβάλλει τον άνθρωπο σε απλό

**παθητικό και άκριτο δέκτη
«απολαύσεων».**

Η εξαίρεση στη διαδικασία αυτή είναι οι άνθρωποι εκείνοι που «αξιοποιούν» τον ελεύθερο χρόνο τους με ποιοτικές επιλογές ανώτερης τάξης. Πρόκειται όμως αληθινά για εξαίρεση; Ναι, στον βαθμό που οι άνθρωποι της κατηγορίας αυτής δεν γίνονται λεία των εκχυδαϊστικών μηχανισμών της βιομηχανίας του ελεύθερου χρόνου, όχι όμως ως προς τη βασική διαδικασία. Η αντιμετώπιση της κουλτούρας σαν ένα είδος «χόμπυ» υψηλής στάθμης γεννάει τον κοσμοπολίτη «κουλτουριάρη», τους αυτοηδονιζόμενους υπερόπτες ενός περιορισμένου κοινού και των κλειστών κύκλων, όχι πνευματικά, πολιτικά και πολιτιστικά υπεύθυνο άτομο, που βρίσκεται σε μια σχέση συνειδητής

πρόκλησης και απάντησης με τις πολιτιστικές ρίζες και την πολιτιστική πραγματικότητα του λαού που ανήκει. Ουσιαστική πολιτιστική προσφορά επιβάλλει μια ολοκληρωτική ένταξη που ακριβώς προϋποθέτει την άρση της ψυχολογικής διχοτόμησης, τουλάχιστο στο προσωπικό επίπεδο, ανάμεσα στην εργασία, που εισπράττεται απαξιωτικά,³ και τον ελεύθερο χρόνο, που λειτουργεί σαν πεδίο ψυχοπνευματικής εκτόνωσης.

Με τις εισαγωγικές αυτές παρατηρήσεις, μπορεί πλέον να απαντηθεί το ερώτημα, σχετικά με τον τρόπο αξιοποίησης του ελεύθερου χρόνου από τον σύγχρονο Έλληνα

³ **απαξιωτικά: (επίρ.) για κάτι που απορρίπτεται ως έχον μικρή ή καθόλου αξία**

κατά τρόπο όχι υπεραπλουστευτικό, όπως συνήθως συμβαίνει. Ασφαλώς υπάρχουν στην Ελλάδα οι ιδιομορφίες της υποανάπτυξης, αλλά κατά βάση λειτουργούν και εδώ τα στοιχεία, που προαναφέρθηκαν και που – τουλάχιστον στη δυτική περιοχή – εμφανίζουν μια παγκοσμιότητα. Ιδιομορφικό ελληνικό στοιχείο είναι χωρίς αμφιβολία ένας πολύ υψηλότερος βαθμός ανασφάλειας σε σύγκριση με άλλες προηγμένες χώρες του κόσμου. Ο υψηλότερος αυτός βαθμός ανασφάλειας σε συνδυασμό με μια απότομη έξαρση του καταναλωτισμού, που εμφανίζεται σ' όλες τις χώρες, οι οποίες έχουν βγει πρόσφατα από το στάδιο της υπανάπτυξης και της στέρησης, οδηγεί το μέσο αστικοποιημένο Έλληνα σε αναζήτηση μιας πρόσθετης απασχόλησης,

που ουσιαστικά ελαχιστοποιεί τον ελεύθερο χρόνο για πολύ μεγάλο αριθμό ανθρώπων. Ένα δεύτερο ελληνικό ιδιομορφικό χαρακτηριστικό είναι ότι το απότομο πέρασμα από παραδοσιακά κοινωνικά μορφώματα στη σύγχρονη κοινωνία της «αφθονίας» έχει προκαλέσει μια τρομακτική αξιολογική σύγχυση, με αποτέλεσμα ό,τι είναι «μοντέρνο», οσοδήποτε βάνουσο και χυδαίο, να θεωρείται και ποιοτικά ανώτερο. Σ' αυτό ακριβώς οφείλεται το γεγονός ότι το βάρος της «ετεροκατεύθυνσης» –βασικά η επιρροή της διαφήμισης– είναι τόσο συνθλιπτικό στη χώρα μας, το οποίο τελικά σημαίνει ότι ο μέσος σύγχρονος Έλληνας διαμορφώνει τα πρότυπα ζωής του –και φυσικά του ελεύθερου χρόνου του– σύμφωνα με τα συμφέροντα των

προαγωγών του επιδεικτικού καταναλωτισμού. Ένα τρίτο ιδιομορφικό ελληνικό χαρακτηριστικό είναι η απουσία γνήσιας αστικής κουλτούρας, γνήσιας παράδοσης πόλης, που μειώνει ακόμη περισσότερο τις αντιστάσεις στην εισβολή της κατευθυνόμενης ακρισίας,⁴ η οποία στηρίζεται στην παθητικοποίηση του μέσου ατόμου. Τέλος πρέπει να σημειωθεί ότι στην Ελλάδα, περισσότερο ίσως από χώρες ανάλογης στάθμης υπάρχει παραδοσιακά μεγάλο χάσμα ανάμεσα στην ιντελιγκέντσια⁵ και τις πλατιές μάζες,

⁴ ακρισία: επιπολαιότητα, απερισκεψία, αδυναμία να κρίνει κανείς σωστά, έλλειψη σωστής κρίσης

⁵ ιντελιγκέντσια: οι διανοούμενοι στο σύνολό τους

πράγμα, που οδηγεί στην ουδετεροποίηση και την αλειτουργικότητα των απαραίτητων μορφωτικών ενδιάμεσων, που είναι αναγκαίοι για την καλλιέργεια και την προώθηση μιας άλλης, ουσιαστικά και όχι καταναλωτικά, ανώτερης ποιότητας ζωής. Αν σ' αυτά προστεθούν οι απανθρωποποιητικές συνθήκες κατοικίας, κυκλοφορίας και περιβάλλοντος, που έχουν δημιουργηθεί κυρίως στις μεγάλες ελληνικές πόλεις είναι φανερό ότι ο καθημερινός ελεύθερος χρόνος, ο οποίος και είναι εκείνος που βασικά ζυγίζει, είναι πολύ αρνητικότερα βαρυμένος σε σύγκριση ακόμα και με άλλες χώρες του κόσμου αντιστοίχου ή αναλόγου επιπέδου ανάπτυξης.

Ο ελεύθερος χρόνος σήμερα είναι μεγαλύτερος από ό,τι στο παρελθόν, το ερώτημα όμως για τον

τρόπο διαμόρφωσης του σε συσχετισμό πάντοτε με την εργασία παραμένει ο πυρήνας του ζητήματος. Ο πυρήνας αυτός συνάπτεται⁶ απόλυτα με τη συνολική μορφολογία και με τον τρόπο λειτουργίας του κοινωνικού συστήματος και μεταβάλλεται στο βαθμό που το ίδιο το σύστημα μετασχηματίζεται βαθμιαία ή ριζικά αλλάζει. Στοιχείο όμως καίριο κάθε αλλαγής είναι πάντοτε η άνοδος του επιπέδου συνειδητοποίησης μιας κατάστασης, στην οποία συνειδητοποίηση καλούμεθα όλοι να συμβάλλουμε με τον λόγο και την πράξη.

Βασίλης Φίλιας
«Κοινωνιολογικές προσεγγίσεις

⁶ συνάπτω: συνδέω δύο φαινόμενα, καταστάσεις ή γεγονότα με σχέσεις λογικής ακολουθίας

- 1. Γιατί αντιμετωπίζουμε λαθεμένα, κατά την άποψη του συγγραφέα, το πρόβλημα του ελεύθερου χρόνου, αν το διαχωρίσουμε από τη σχέση του ανθρώπου με την εργασία του;**
- 2. Είναι δυνατόν ν' αντιμετωπιστεί η αλλοτριωτική «βιομηχανία του ελεύθερου χρόνου» μόνο με το να μη γινόμαστε «λεία των εκχυδαϊστικών μηχανισμών της»; Ποια είναι η βασική προϋπόθεση, κατά το συγγραφέα, για μια ουσιαστική πολιτιστική προσφορά και δημιουργία;**
- 3. Ποια είναι τα ιδιομορφικά χαρακτηριστικά του σύγχρονου Έλληνα που τον επηρεάζουν στον τρόπο με τον οποίο θα αξιοποιήσει τον ελεύθερο χρόνο του;**

4. Ποιος είναι, κατά την άποψή σας, ο ρόλος των θεσμών της κοινωνικοποίησης (οικογένειας, σχολείου, τοπικής αυτοδιοίκησης κτλ.) τόσο στη συνειδητοποίηση της σημασίας του ελεύθερου χρόνου, όσο και στη δημιουργική αξιοποίησή του από τη νέα γενιά;

Έλληνες, ο πιο ξενύχτης λαός στην Ευρωπαϊκή Κοινότητα

Σκοτώνουμε τον χρόνο μας όταν αυτός δεν μας «σκοτώνει» γεμίζοντας άγχος το 24ωρό μας. Παρά το γεγονός πως από την εποχή που αναζητούσαμε τη χρυσή τομή «8 ώρες δουλειά, 8 ώρες ύπνο, 8 ώρες

διασκέδαση» φθάσαμε στην τάση για λιγότερη δουλειά και περισσότερο ελεύθερο χρόνο –διατυπώνεται μάλιστα η πρόταση για λιγότερη εργασία με τις ίδιες αμοιβές ως λύση στο πρόβλημα της ανεργίας–, ως Έλληνες και ως Ευρωπαίοι δεν γνωρίζουμε τι κάνουμε τον ελεύθερο χρόνο μας.

Άλλωστε, η λιτότητα στην οικονομία και τους οικογενειακούς προϋπολογισμούς δεν δίνει και μεγάλα περιθώρια επιλογών. Το δίλημμα ανάμεσα στην ανάπτυξη, την κατανάλωση και τη σύγκλιση¹ –

¹ σύγκλιση: προσέγγιση (εδώ) κατεύθυνση προς το ίδιο οικονομικό – αναπτυξιακό επίπεδο με τις άλλες χώρες της Ευρωπαϊκής Κοινότητας

που μας επιβάλλει για τα επόμενα χρόνια το Μάαστριχτ...– και την ευτυχία, την ποιότητα ζωής και τις ανθρώπινες σχέσεις –που παραδοσιακά ως λαός προτιμούσαμε– αποδεικνύεται άνευ αντικειμένου. Στην ελληνική κοινωνία φαίνεται πως άλλαξαν αρκετά πράγματα.

Τα στατιστικά στοιχεία από μια σειρά διαφορετικών ερευνών είναι λίαν αποκαλυπτικά: μοιάζουμε με τους Ευρωπαίους ή τουλάχιστον έχουμε την τάση να μοιάσουμε θέλοντας και μη. Ίσως να είναι ακόμη παρήγορο ότι σε κάποια ευρωπαϊκά στάνταρντ υπολείπομεθα των υπολοίπων; Ενδεχομένως...

Μια έρευνα που πραγματοποιήθηκε το 1990 για λογαριασμό της ΓΣΕΕ –για παράδειγμα– απέδειξε ότι η συνάντηση με φίλους, που κάποτε ήταν η αποκλειστική διέξο-

δος των εργαζομένων στον ελεύθερο χρόνο τους, έρχεται πλέον δεύτερη (44%) με πρώτη την τηλεθέαση (51%). Ακολουθεί η ενασχόληση με την οικογένεια (40%), το διάβασμα βιβλίων και εφημερίδων (33%), η ακρόαση μουσικής (20%) και ραδιοφώνου (18%), ενώ το βίντεο κατέχει μια από τις τελευταίες προτιμήσεις των εργαζομένων στον ελεύθερο χρόνο τους (9%).

Βεβαίως η γυναίκα ασχολείται πολύ περισσότερο από όσο οι άνδρες με την οικογένεια (46%), με το διάβασμα βιβλίων (42%) και το ραδιόφωνο (21%). Οι άνδρες αντιθέτως προτιμούν την τηλεόραση (54%), το βίντεο (11%), το τάβλι (6%) και το διάβασμα των εφημερίδων (37%).

Με την τηλεόραση σκοτώνουν τον χρόνο τους οι εργάτες και οι

ΤΕΧΝΙΤΕΣ ΠΕΡΙΣΣΟΤΕΡΟ ΑΠΟ ΟΣΟ ΟΙ ΑΝΩΤΕΡΟΙ ΥΠΆΛΛΗΛΟΙ –ΚΑΙ ΔΕΝ ΕΙΝΑΙ ΠΑΡΆΞΕΝΟ ΟΤΙ ΟΣΟΙ ΕΡΓΆΖΟΝΤΑΙ ΣΕ ΆΣΧΗΜΕΣ ΣΥΝΘΗΚΕΣ ΠΡΟΤΙΜΟΥΝ ΝΑ ΠΕΡΆΣΟΥΝ ΤΟΝ ΕΛΕΥΘΕΡΟ ΧΡΟΝΟ ΤΟΥΣ ΧΩΡΙΣ ΝΑ ΚΑΤΑΒΆΛΟΥΝ ΤΗΝ ΠΑΡΑΜΙΚΡΗ ΠΡΟΣΠΆΘΕΙΑ.

Αν λοιπόν στον ελεύθερο χρόνο μέσα στο σπίτι μοιάζουμε με τους Ευρωπαίους, τα πράγματα αλλάζουν όταν οι εργαζόμενοι αποφασίσουν να βγουν. Η ανάγκη για επικοινωνία με άλλους ανθρώπους και η τάση απόδρασης από το ασφυκτικό περιβάλλον της πόλης τους οδηγούν σε άλλες επιλογές διασκέδασης και ψυχαγωγίας: η επίσκεψη σε φίλους και η ταβέρνα συγκεντρώνουν την προτίμηση της συντριπτικής πλειοψηφίας των εργαζομένων σε ποσοστό πάνω από 50%. Οι γυναίκες μάλιστα σε

μεγαλύτερο ποσοστό από τους άνδρες επιλέγουν τις επισκέψεις (64%), τον κινηματογράφο (31%) και το θέατρο (13%), ενώ οι άνδρες περισσότερο από τις γυναίκες προτιμούν την κυριακάτικη έξοδο στο γήπεδο (19%) και το καφενείο (10%). Επίσης οι εργάτες προτιμούν σε μεγαλύτερο βαθμό από ό,τι οι υπάλληλοι την ταβέρνα, το γήπεδο, την καφετέρια και το καφενείο. Αντιθέτως, οι υπάλληλοι αγαπούν τις εκδρομές, τις επισκέψεις σε φίλους, τον κινηματογράφο και το θέατρο.

Από την ίδια έρευνα προκύπτει ότι, αν και οι εργαζόμενοι εκφράζουν την επιθυμία για περισσότερη επικοινωνία με άλλους ανθρώπους, εντούτοις αυτή περιορίζεται στο στενό οικογενειακό και φιλικό τους περιβάλλον. Λίγοι είναι εκείνοι που

κάνουν παρέα με τους συναδέλφους τους. Το 68% των εργαζομένων, για παράδειγμα, κάνει λίγο ή καθόλου παρέα με άλλους εργαζόμενους από την ίδια δουλειά.

Παρά ταύτα, φαίνεται πως οι Έλληνες δεν έχουν διακόψει την κοινωνική δομή τους: η οικογένεια, η φιλία και η ομαδική ψυχαγωγία διατηρούνται ως τα βασικά συστατικά της ελληνικής κοινωνίας.

Έστω κι αν η τηλεθέαση κερδίζει έδαφος, εκατομμύρια Έλληνες κάνουν ζάπινγκ κάθε βράδυ και τείνουμε να μετατραπούμε σε έθνος τηλεθεατών.

Η Στατιστική Υπηρεσία της ΕΟΚ, για παράδειγμα, που σκιαγραφεί το προφίλ των Ευρωπαίων, κρούει τον κώδωνα του κινδύνου, αλλά είναι λιγάκι πιο αισιόδοξη για μας τους Έλληνες. Παρά την επίθεση

της ιδιωτικής τηλεόρασης, οι Έλληνες παρακολουθούν τηλεόραση μόλις 2 ώρες και 58 λεπτά ημερησίως, περισσότερο βεβαίως από τους Βέλγους, τους Λουξεμβούργιους, του Ολλανδούς και τους Δανούς, λιγότερο όμως από τους Βρετανούς: 3 ώρες και 50 λεπτά!.

Και μια που βρισκόμαστε στα συγκριτικά στοιχεία της ζωής με τους υπόλοιπους Ευρωπαίους, ας πούμε ότι είμαστε οι πιο ξενύχτηδες της Ευρώπης (ώρα ύπνου: 20 λεπτά πριν τη 1.00) και ξοδεύουμε τα περισσότερα χρήματά μας για είδη διατροφής (43,8% του μισθού μας - κοινοτικός μέσος όρος 17%).

Ο Έλληνας λοιπόν φαίνεται να παλεύει διαρκώς ανάμεσα στις παλιές καλές συνήθειες της «έξω καρδιά ζωής» και τα καινούρια δεδομένα. Η οικονομική κρίση τον

σφίγγει διαρκώς. Η έξοδος θέλει έξοδα που προϋποθέτουν πλεονασματικούς οικογενειακούς προϋπολογισμούς. Όσο αυξάνονται τα ελλείμματα τόσο οι έξοδοι περιορίζονται και τόσο η τηλεόραση μας κερδίζει. Και αν η τάση για την αύξηση του ελεύθερου χρόνου γίνει πραγματικότητα, τότε το μέγα ερώτημα θα είναι πώς θα τον «σκοτώσουμε» πριν μας σκοτώσει...

Ανεξαρτήτως τούτου, γεγονός είναι ότι η ανακάλυψη του ελεύθερου χρόνου έχει δημιουργήσει μια «βιομηχανία» με τεράστια οικονομικά συμφέροντα, η οποία παράγει προϊόντα καταναλώσιμα στον χρόνο τηςσχόλης: ο αθλητισμός – από τις σόου μπίζνες των γηπέδων ως τα γυμναστήρια –, τα χόμπι, η ψυχαγωγία – από τις κινηματογραφικές αίθουσες ως τα δεκάδες

**κέντρα διασκεδάσεως– τα ταξίδια...
Αν εξαιρέσει κανείς τους τομείς της
ένδυσης, διατροφής, ενέργειας,
όλες οι άλλες δραστηριότητες
στοχεύουν στον καταναλωτή του
ελεύθερου χρόνου. Έτσι, οι ανάγκες
αυξάνονται, τα έξοδα το ίδιο, η
αναζήτηση πρόσθετων πόρων
πολύ περισσότερο – φαύλος
κύκλος. [...]**

**Των Δ. Ευαγγελοδήμου, Π. Λαμψία,
Κ. Χατζίδα
Από τον ημερήσιο Τύπο**

- 1. Ποια είναι η ομοιότητα και ποια η
διαφορά μας με τους Ευρωπαί-
ους αναφορικά με τον τρόπο
που αξιοποιούμε τον ελεύθερο
χρόνο μας;**

2. Για ποιο ζήτημα κρούει τον κώδωνα του κινδύνου η Στατιστική Υπηρεσία της Ε.Ο.Κ. που σκιαγραφεί το προφίλ των Ευρωπαίων;
3. Ποιον κίνδυνο ενέχει η αύξηση του ελεύθερου χρόνου;
4. Ποιος είναι ο στόχος και ποια τα «προϊόντα» της «βιομηχανίας του ελεύθερου χρόνου»;
5. Ποιος τρόπος πειθούς κυριαρχεί στο κείμενο;

Με αφορμή τα κείμενα...

Πώς νομίζετε ότι χρησιμοποιούν οι νέοι της ηλικίας σας τον ελεύθερο χρόνο τους; Αν πιστεύετε ότι ορισμένοι από αυτούς δεν χρησιμοποιούν τον ελεύθερο χρόνο τους εποικοδομητικά, ποια είναι τα αίτια

**που οδηγούν σε λαθεμένη χρήση;
Ποιους τρόπους αξιοποίησης του
ελεύθερου χρόνου θεωρείτε
σωστούς για την ηλικία σας;**

S. Dalí

**Σπαρτιάτισσα αθλήτρια. Χάλκινο
αγαλματίδιο της αρχαϊκής εποχής
(Λονδίνο, Βρετανικό Μουσείο).**

Αθλητισμός

Αθλητισμός και παιδεία

Το ομαδικό παιχνίδι

Η νέα βιομηχανία με τους χρυσούς

εργάτες

Ο πρωταθλητής

Χωρίς πρωταθλητές

Οι αντάρτες των γηπέδων

Αθλητισμός και παιδεία

[...]Το αγωνιστικό πνεύμα, που στάθηκε παράγοντας αποφασιστικός στην ανάπτυξη της ελληνικής ιστορίας, καταχτούσε το πνευματικό και θρησκευτικό βάθος που το καταξίωνε και το ύψωνε σε σφαίρες πολύ υψηλότερες από την απλή παιδεία, απ' όπου ίσως ξεκίνησε. Αν θυμηθούμε τους αγώνες που μας ιστορεί η Οδύσσεια στο νησί των Φαιάκων θα καταλάβουμε τη διαφορά. Εκεί οι άντρες συναγωνίζονται σε διάφορα αθλήματα ποιος θα ξεπεράσει τον άλλον, γιατί, λέει ένας νεαρός Φαίακας, «δεν υπάρχει μεγαλύτερη δόξα για τον άντρα, ως που βρίσκεται στη ζωή, απ' αυτό που κατορθώνει με τα χέρια και τα πόδια», μια ρήση που βαθαίνει στη γνωστή ομηρική

επιταγή «αιέν αριστεύειν και υπείροχον έμμεναι άλλων». Αυτή η φυσική διάθεση του ανθρώπου να δοκιμάσει τις δυνάμεις του και να ξεπεράσει το διπλανό του στάθηκε βέβαια το αρχικό κίνητρο για την αγωνιστική διάθεση των Ελλήνων. Όμως το ίδιο κίνητρο υπήρχε και σε άλλους λαούς που δεν έφτασαν ποτέ στην ιδέα του αθλητισμού, όπως την εννοούσαν οι αρχαίοι Έλληνες και όπως την οραματίστηκε ο βαρόνος P. de Coubertin¹. Ποια είναι η αιτία δεν είναι ίσως εύκολο να αναπτύξουμε σε λίγες εισαγωγικές γραμμές. Δεν είναι

¹ **Πιερ ντε Κουμπερτέν (Pierre de Coubertin, 1863 – 1937): Γάλλος παιδαγωγός και συγγραφέας, εμπνευστής της αναβίωσης των Ολυμπιακών αγώνων**

όμως δύσκολο να κατανοήσουμε ότι η αθλητική ιδέα, όπως προβάλλει στους ελληνικούς αγώνες, ιδιαίτερα τους ολυμπιακούς, προϋποθέτει την καταξίωση του ανθρώπου, την πίστη στην ελευθερία του και στην αξία του, τη συνείδηση της ευθύνης του στον κόσμο, τέλος, στην παραδοχή της ισότιμης και δημοκρατικής συμμετοχής του στα κοινά. Η καλλιέργεια του αθλητικού πνεύματος στην αρχαία Ελλάδα εδράζεται στις ίδιες εκείνες πνευματικές βάσεις, όπου εδράζονται και οι λοιπές πολιτιστικές αξίες του ελληνικού πολιτισμού. Και πρώτη ανάμεσα σ' αυτές στέκεται η απελευθέρωση του ανθρώπου από τη δεσποτεία κάθε μορφής. Η θρησκευτική πίστη των Ελλήνων δεν τους στερεί την ανθρώπινη ελευθερία και σα συνέπεια δεν τους

απαλλάσσει από την ανθρώπινη ευθύνη. Η κοινωνική πειθαρχία και η υπαγωγή στους νόμους της πολιτείας αποτελεί υποχρέωση ελεύθερων και υπεύθυνων πολιτών. Ο Νόμος για τον αρχαίο Έλληνα δεσμεύει και τους θεούς και τους ανθρώπους, και τους άρχοντες και τους αρχόμενους. Για να κατορθώσει ο άνθρωπος να ζήσει με μια τέτοια υπεύθυνη ελευθερία, έχει ανάγκη να πιστεύει στον εαυτό του, αυτό θα πει στο κορμί του και στο πνεύμα του, με μια λέξη στην υπέρτατη αξία της ανθρώπινης ζωής. Η ορατή εικόνα της θεότητας είναι ο ίδιος ο άνθρωπος, αφού και οι θεοί των Ελλήνων έχουν όλα και μόνο τα χαρακτηριστικά του ανθρώπου στην ιδεατή μορφή τους. Η σωματική τελειότητα, «το καλόν» αποτελεί για τον Έλληνα ομοίωση προς το

θεό, η σωματική αλκή είναι η έκφραση αυτής της θεϊκής ομοίωσης, το ίδιο καθώς και η άλλη αρετή, αυτή που εμείς ονομάζουμε ψυχική, που όμως για τον Έλληνα δεν είχε, ως τον 4ο τουλάχιστον προχριστιανικό αιώνα, αποχωριστεί από την συνολική του ύπαρξη. Το περιλάλητο ιδανικό του «καλού καγαθού» είναι ένα ιδανικό που δεν μεταφράζεται και δεν κατανοείται έξω από την αρχαία Ελλάδα.

Αυτές οι θεμελιακές αρχές των Ελλήνων προβάλλουν και πραγματώνονται σε μια ιδεατή μορφή στις μεγάλες δημόσιες εκδηλώσεις τους. Ανάμεσα σ' αυτές εντελώς ιδιαίτερη θέση κατέχουν οι Ολυμπιακοί αγώνες, που αποτελούν την υπέρτατη έκφραση του αθλητικού πνεύματος σε μια συνάθροιση των Ελλήνων,

που σήμαινε για κείνους μια οικου-
μενική συνάθροιση των ελεύθερων
ανθρώπων. Από την Αφρική ως τη
Μακεδονία και από τη Σικελία ως τη
Μ. Ασία, οι Έλληνες συγκεντρώνο-
νται κάθε τέσσερα χρόνια στην
Άλτη, να θυσιάσουν στους κοινούς
βωμούς, να γνωρίσουν τους
λαμπρούς ηγέτες τους, να δουν και
ν' ακούσουν τους σοφούς των και
πάνω απ' όλα να ζήσουν το συναρ-
παστικό συναγωνισμό των αθλη-
τών. Ξεχνώντας τις βιοτικές έγνοιες,
τις ανθρώπινες αδυναμίες, τις
συχνά θανάσιμες διαφορές τους, σε
μια κατάσταση θείας ευδαιμονίας
αφού ο άνθρωπος ξανάβρισκε μέσα
στον παραδείσιο χώρο της Ολυμπί-
ας την ιδανική του ανθρωπιά: ειρή-
νη βασίλευε στον κόσμο, όλοι ήταν
ελεύθεροι και ίσοι, οι δυνατοί και
πλούσιοι άρχοντες της Σικελίας δεν

είχαν τίποτε περισσότερο από τον απλό πολίτη της Αθήνας, ο θεός τους προστάτευε όλους. Μόνο για τους ελλανοδίκες, τους κριτές, υπήρχαν λίθινα εδώλια. Όλοι οι άλλοι παρακολουθούσαν τους αγώνες καθισμένοι επάνω στο ανάχωμα του σταδίου. Και οι αθλητές προσέρχονταν γυμνοί να αγωνιστούν για τη νίκη και για το δοξασμένο στεφάνι της ελιάς. Όμως και κάτι ακόμα προσδοκούσαν πιο πολύ: τη φήμη, την τιμή των Πανελλήνων, που ήταν το πιο αμάραντο στεφάνι. Είναι αδύνατο να νιώσουμε σήμερα τη συγκλονιστική εκείνη στιγμή που οι δυο γιοι του Διαγόρα, ολυμπιονίκες και οι δυο την ίδια μέρα, σήκωσαν στους ώμους τους τον ευτυχισμένο πατέρα, πολλές φορές ολυμπιονίκη στα νιάτα του, μπροστά στα μάτια των χιλιάδων

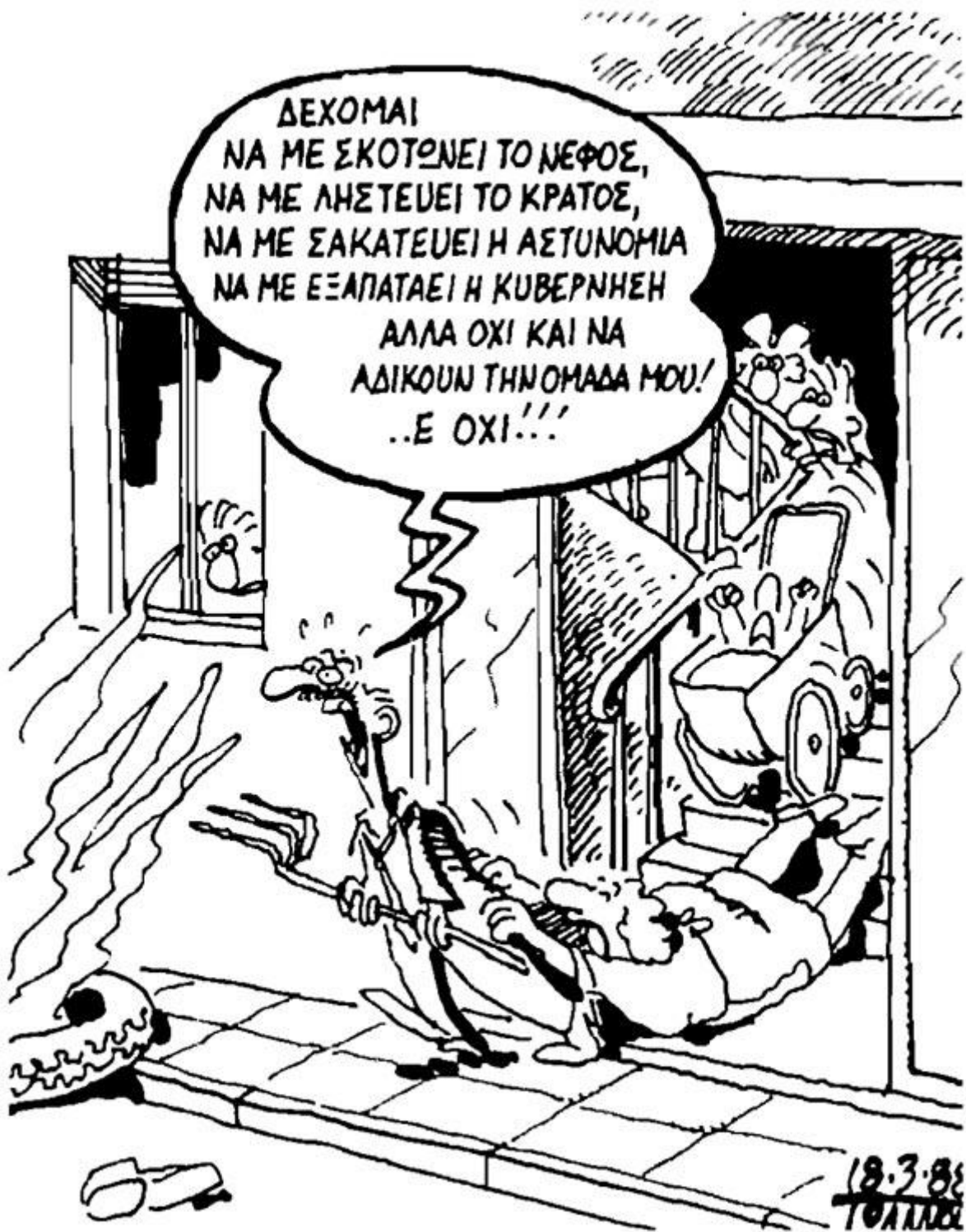
Ελλήνων που κραύγασαν: «Κάτθανε Διαγόρα! Ουκ ες Όλυμπον αναβήσει!» (Πέθανε Διαγόρα! Δε θα γίνεις και θεός). Γιατί τι άλλο απομένει στον άνθρωπο ύστερα από μια τέτοια ύπατη στιγμή στη ζωή του;

Αυτό το πνεύμα της πίστης στον άνθρωπο, στη σωματική του αλκή και στην ηθική του καταξίωση, της δημοκρατικής ισότητας και της πανανθρώπινης συναδέλφωσης, της παγκόσμιας ειρήνης και αγάπης, που γεννήθηκε στην Ελλάδα και εκφράστηκε καίρια με τους Ολυμπιακούς αγώνες θέλησε να ξαναζωντανέψει ο P. de Coubertin. Ίσως πολλοί το νομίσουν χιμαιρικό ένα τέτοιο όραμα· όμως όσοι έχουν χαρεί την παγκόσμια πια συναδέλφωση των αθλητών που κυριαρχεί στους σύγχρονους Ολυμπιακούς αγώνες, όπου για λίγο έστω χρονι-

κό διάστημα καταργούνται όλα τα σύνορα που χωρίζουν τους λαούς, όπου η γλώσσα, η φυλή και η θρησκεία δεν υψώνουν τους φραγμούς τους ανάμεσα στους ανθρώπους, όπου η κοινωνική θέση, ο υλικός πλούτος και η κρατική δύναμη δεν λογαριάζονται, όπου ο άνθρωπος γυμνός από καθετί άλλο αγωνίζεται με τους συνανθρώπους του ειρηνικά και τίμια για να κερδίσει την τιμή και μόνο της νίκης, όσο έχουν ζήσει αυτό το γεγονός ελπίζουν και πιστεύουν πως το ολυμπιακό πνεύμα μπορεί να φωτίσει τον κόσμο ολόκληρο όχι μονάχα για λίγες μέρες, αλλά παντοτινά.

**Μανόλης Ανδρόνικος
«Παιδεία ή Υπνοπαιδεία»**

- 1. Ποιο ήταν, κατά το συγγραφέα, το αρχικό κίνητρο για την αγωνιστική διάθεση των Ελλήνων;**
- 2. Ποιες είναι οι προϋποθέσεις της αθλητικής ιδέας, όπως αυτή προβάλλει στους Ολυμπιακούς αγώνες της αρχαιότητας;**
- 3. Σε ποιες θεμελιακές αρχές εδράζεται η καλλιέργεια του αθλητικού πνεύματος στην αρχαία Ελλάδα;**
- 4. Πιστεύετε ότι στις μέρες μας είναι χιμαιρικό το όραμα που θέλησε να ξαναζωντανέψει με τους Ολυμπιακούς αγώνες ο P. de Coubertin;**

Το ομαδικό παιχνίδι

Στα ομαδικά αθλήματα μαθαίνεις να 'σαι έτοιμος, να συγκρατιέσαι, να περιμένεις στην κατάλληλη στιγμή, να θυσιάζεις τις ατομικές χαρές ή προτιμήσεις για τα συμφέροντα της ομάδας. Μαθαίνεις να προσαρμόζεις τις ιδιότητες σου στις ανάγκες του συνόλου, να εκμεταλλεύεσαι, όσο μπορείς, για τη νίκη τα ελαττώματα και τα προτερήματά σου. Με τη μέθοδο αυτή μονάχα μπορείς ν' ασκηθείς για το μεγάλο παιχνίδι, αργότερα, της δημόσιας ζωής.

Για να φτάσεις στο υψηλό αυτό κορύφωμα της άσκησης, πρέπει καλά να ξέρεις τον εαυτό σου, να ξέρεις το διπλανό σου, να ξέρεις κι ολόκληρη την ομάδα, όπου ανήκεις. Κι όχι μονάχα αυτό· να ξέρεις και την αντίπαλή σου ομάδα. Να μην την περιφρονάς, να τη σπουδάζεις

με αμεροληψία και σέβας, να ξέρεις καλά τις αρετές και τις δυνάμεις της, για να οργανώσεις ανάλογα και συ τις αρετές και τις δυνάμεις σου και να μην χάσεις το παιχνίδι.

Κι ακόμα τούτο το σημαντικότερο, που αποτελεί το πιο κρυφό, το πιο πανάρχαιο τέρμα του παιχνιδιού: να ξέρεις πως κι η αντίθετη ομάδα στο βάθος δεν είναι αντίμαχη, συνεργάζεται μαζί σου, γιατί χωρίς αυτή δε θα υπήρχε παιχνίδι.

Ό,τι αγνότατα ηθικό μπορεί να μας μάθει το παιχνίδι είναι τούτο: ο ανώτατος σκοπός του παιχνιδιού δεν είναι η νίκη, παρά πώς, από ποιους δρόμους, με ποια προπόνηση, με τι πειθαρχία, ακολουθώντας αυστηρά τους νόμους του παιχνιδιού, να μάχεσαι για τη νίκη.

Έτσι που κοίταζα στο ήσυχο τούτο δειλινό τους ωραίους

**έφηβους του ἦτον, άλλους με τα
γαλάζια άλλους με τ' άσπρα κασκέ-
τα τους να πολεμούν, λυγεροί,
συγκεντρωμένοι, έτοιμοι, με τον
αλαφρό κραδασμό του λιγνού
ατσαλένιου σπαθιού, προσπαθού-
σα να βρω τους θεμελιακούς
νόμους της άσκησης· βρήκα
τέσσερις:**

- 1. Να ασκείς το σώμα και την
ψυχή ως άτομο, ανεξάρτητα
από την ομάδα·**
- 2. ν' ασκείς το σώμα και την ψυχή
ως άτομο μέσα στην ομάδα τη
δική σου·**
- 3. ν' ασκείς το σώμα και την ψυχή
αναφορικά με την αντίπαλη
ομάδα·**
- 4. ν' ασκείται ολάκερη η μια
ομάδα αναφορικά με ολάκερη
την άλλη ομάδα.**

Η ζωή είναι παιχνίδι σαν το τένις, σαν το γκολφ. Δεν παίζεις μόνος σου, παίζεις με άλλους. Έχεις ευθύνη απέναντι σε όλους τους συντρόφους σου, όλοι σου οι σύντροφοι έχουν ευθύνη απέναντι σου. Άτομο κι ομάδα είναι ένα. Το παιχνίδι έχει νόμους· όποιος θέλει να παίζει, οφείλει να ξέρει τους νόμους αυτούς και να τους σέβεται. Αν δεν ξέρει τους νόμους ή αν δεν θέλει να τους σέβεται, δεν είναι άξιος να λάβει μέρος στο παιχνίδι. Μέσα στον κύκλο που χαράζουν οι νόμοι είναι απόλυτα λεύτερος· κανένας, μήτε ο βασιλιάς, δεν έχει δικαίωμα να επέμβει. Μπορεί οι νόμοι αυτοί να είναι παλιωμένοι ή στραβοί ή αυθαίρετοι· δεν έχει σημασία· το σπουδαίο είναι, κι αυτό γυμνάζει την ψυχή του ανθρώπου, να τους υπακούς.

Δεν πρέπει να ντρέπεσαι πως νικήθηκες πρέπει να ντρέπεσαι μονάχα όταν έπαιξες κακά και γι' αυτό νικήθηκες ή –κι αυτό είναι το χειρότερο– πρέπει να ντρέπεσαι όταν νίκησες παίζοντας κακά ή άτιμα.

**Νίκος Καζαντζάκης
«Αγγλία»**

- 1. Τι διδάσκουν τα ομαδικά αθλήματα και ποιες είναι οι προϋποθέσεις αποτελεσματικής συμμετοχής σ' αυτά;**
- 2. Η ζωή είναι παιχνίδι, γράφει ο Ν. Καζαντζάκης. Πώς συσχετίζει ένα ομαδικό άθλημα με το «παιχνίδι» της κοινωνικής ζωής;**
- 3. Να περιγράψεις την εμπειρία σου από τη συμμετοχή σου σε**

ένα ομαδικό άθλημα και να αναφέρεις τους γενικούς κανόνες που διέπουν τη διεξαγωγή του. Πιστεύεις ότι η τήρηση αυτών των κανόνων συντελεί στην ομαλή ένταξή σου στην κοινωνία;

4. «Δεν πρέπει να ντρέπεσαι... παίζοντας κακά ή άτιμα». Νομίζετε ότι η άποψη αυτή του συγγραφέα ισχύει και για το πεδίο της κοινωνικής ζωής;

Η νέα βιομηχανία με τους χρυσοί εργάτες

Στην ψευδαίσθηση της βιομηχανικής μας πλησμονής και στην ευφορία της μαζικής μας ευημερίας, ο οργανωμένος αθλητισμός, σαν έκφραση προσωπικής απελευθέρωσης (ολοκλήρωσης) και κοινωνικής συνοχής (κοινοτικότητας), παίρνει διαστάσεις καθολικού φαινομένου. Τα αθλητικά ιδεώδη υψώνονται σε παγκόσμια ιδανικά ειρηνικής συνύπαρξης και δημιουργικής άμιλλας, ανάμεσα σε ανθρώπους και σε έθνη.

Γεγονότα ωστόσο σαν αυτά που συνέβησαν στην Ολυμπιάδα της Σεούλ, το 1988 ή όπως αυτά που ακούστηκαν κατά την επιλογή της πόλης για τη χρυσή Ολυμπιάδα του

1996, αποκαλύπτουν και τις άλλες, τις κρυμμένες όψεις του αθλητισμού, όπως αυτός εξελίχθηκε στις μέρες μας. Σε ό,τι ακολουθεί θα περιοριστώ σε μερικές μόνο πλευρές του προβλήματος, για να υποστηρίξω ότι με τον πρωταθλητισμό και την κρατικοποίηση του, οι αρχές, τα ιδανικά και τα δόγματα του αθλητισμού, όπως διαμορφώνονται από τα διάφορα κυβερνητικά και επιχειρηματικά επιτελεία, ενσωματώνονται στα ευρύτερα συστήματα της εθνικής ιδεολογίας, και της πολιτισμικής τους στήριξης, με όλα τα συμπαρομαρτούντα¹ μίας τέτοιας ενσωμάτωσης. Ο αθλητισμός

¹ τα συμπαρομαρτούντα: επακόλουθα, παρεπόμενα, ό,τι αποτελεί συμπλήρωμα

μ' αυτό τον τρόπο, καθιερώνεται πάνω στην ιεραρχία των αξιών που κυριαρχούν, στη βάση μιας ορατής ή συχνά αόρατης διεθνούς τάξης, η οποία εμφανίζεται σαν φυσική και γι' αυτό αναπόφευκτη, συνέπεια ή συνέχεια της ορθολογικής οργάνωσης.

Από την άποψη αυτή και για τους σκοπούς της συζήτησης μας, ο σύγχρονος αθλητισμός μπορεί να οριστεί σαν η σωματική δραστηριότητα μίας βιομηχανικής κοινωνίας, που στηρίζεται στον ανταγωνισμό, την ιεραρχημένη δράση, την ποσοτικοποίηση και την εκμηχάνιση της ανθρώπινης προσπάθειας.

A. Το στοιχείο του ανταγωνισμού

Η βιομηχανική κοινωνία του καιρού μας είναι κατά τεκμήριο ανταγωνιστική.

Ο ανταγωνιστικός ορθολογισμός εμφανίζεται ως εγγενώς επιβιωτική συνθήκη και νόμος της καπιταλιστικής παραγωγικής διαδικασίας. Το μεμονωμένο άτομο πρέπει ν' ανακαλύψει και ν' αναπτύξει όλες τις ικανότητές του, προκειμένου να επιβιώσει. Η ιδεολογία του αυτοδημιούργητου ανθρώπου καλλιεργείται επίμονα, τόσο από την πολιτική οικονομία, όσο και από την πολιτική φιλοσοφία της φιλελεύθερης σκέψης.

Αυτοδημιούργητος θεωρείται ο άνθρωπος που με τη δύναμη της θέλησής του, το ταλέντο και τις ικανότητές του, μπορεί να ξεπερνάει τις οικονομικές αντιξοότητες και τα κοινωνικά κατεστημένα, που του φράζουν την εξέλιξή του. Με ισχυρή θέληση και άκαμπτη επιμονή, κατορθώνει να φτάνει στο τέρμα

της προσπάθειάς του. Πρόκειται για μια προσωπική αναμέτρηση στον χώρο της αγοράς, της επιστήμης ή του ελεύθερου χρόνου.

Ο αθλητισμός βέβαια δεν αποτελεί εξαίρεση σ' αυτό τον κανόνα. Αντίθετα μάλιστα, εμφανίζεται σαν το πιο τέλειο πρότυπο κοινωνικού ανταγωνισμού, που εμφανίζεται σε όλον τον κόσμο και σε όλο το φάσμα της κοινωνικής δραστηριότητας. Ο ηρωικός αθλητής είναι αυτός που ξεκινάει από τον άσημο ή και συχνά γραφικό συνοικιακό σύλλογο, για να περάσει βήμα-βήμα μέσα από το περιφερειακό πρωτάθλημα στο εθνικό και να φτάσει ενδεχομένως στην ολυμπιακή αναμέτρηση. Μόνον ο αθλητής που αφιερώνεται στην «ευγενή άμιλλα» και τον «έντιμο ανταγωνισμό» ελπίζει να γίνει μία μέρα

μέλος μίας επιλεγμένης αριστοκρατίας, με το φωτοστέφανο του «πρώτου», ανάμεσα σε μία μικρή ομάδα επίλεκτων (κι αυτό μόνο για τέσσερα χρόνια). Απ' αυτή την άποψη, ορθά ο αθλητισμός θα μπορούσε να οριστεί σαν ο κατ' εξοχήν θεσμός, στο κέντρο του οποίου βρίσκεται η άμιλλα και ο συναγωνισμός.

Αυτή η ανταγωνιστική προσπάθεια, κάτω από ορισμένες συνθήκες και ίσως για κάποιο διάστημα, μπορεί να έχει ευνοϊκό αντίκτυπο, τουλάχιστον σε μερικούς τομείς κοινωνικής δραστηριότητας. Δεν μπορεί όμως να έχει καμμία σχέση με την ίδια την ουσία του αθλητισμού. Ο αθλητικός στίβος, υποκύπτοντας στην ανταγωνιστική αυτή λογική (που ξεκινάει και ίσως τελειώνει με τη βιομηχανική οργάνωση της παραγωγικής διαδικασίας)

γίνεται προϋπόθεση για τη συστηματική παρέμβαση στο ένστικτο του ανθρώπου για παιχνίδι, που φαίνεται να υπάρχει βαθειά ριζωμένο στην ίδια του τη φύση.

Ο κοινωνικός ανταγωνισμός του παραγωγικού χώρου, υπεισέρχεται, με διάφορους τρόπους, στην παραγωγική διαδικασία του «ελεύθερου χρόνου». Ο ανταγωνισμός ενσωματώνεται στη διαδικασία της άθλησης. Με μία όμως διαφορά. Ότι ο αθλητικός ανταγωνισμός δεν είναι όπως ο οικονομικός ανταγωνισμός, χλώδης τυφλός, βάνανσος. Είναι συστηματικά οργανωμένος, τυπικά εκλογικευμένος και γι' αυτό ηθικά αποδεκτός. [...]

B. Το στοιχείο της ποσότητας και αποδοτικότητας

Στα πλαίσια της γενικευμένης εμπορευματικής οικονομίας και καταναλωτικής πρακτικής, κριτήριο παραγωγής ανακηρύσσεται ο ορθολογισμός της ποσότητας. Σε μία ευρύτερη κλίμακα, η ποσότητα μετράει την πρόοδο. Παντού κυριαρχεί ο θετικισμός του αποτελέσματος. Από πολλά χρόνια πριν ο Sorokin² θα χρησιμοποιήσει τους όρους «ποσοτικοφρένεια» και «τεστομανία», για να αποδώσει το φαινόμενο

² Π. Σορόκιν (P. Sorokin, 1889 – 1980): Αμερικανός κοινωνιολόγος, ρωσικής καταγωγής

αυτό. Αργότερα, ο Marcuse³ θα υποστηρίξει ότι η κύρια βάση του σύγχρονου βιομηχανικού ορθολογισμού είναι «η αναγωγή της ποιότητας σε ποσότητα». Στην πραγματικότητα –θα μας εξηγήσουν οι ειδικοί της πολιτικής οικονομίας– πρόκειται για δομική κυριαρχία της ανταλλακτικής αξίας πάνω στην αξία της χρήσης. Έτσι ή αλλιώς, ένα έχει σημασία: Ότι δεν είναι η ποιότητα αλλά η ποσότητα αυτή που, λίγο πολύ, μετράει κι αποφασίζει σήμερα για όλα.

³ Χέρμπερτ Μαρκούζε (Herbert Marcuse, 1898 – 1979): Γερμανός πολιτικός φιλόσοφος, βασικός εκπρόσωπος της «Κριτικής Θεωρίας», θεμελιωτής της Νέας Αριστεράς στις ΗΠΑ

Η καλπάζουσα αυτή «ποσοτικο-φρένεια» είναι από πολύ καιρό γνωστή στους κύκλους της αθλητικής κοινωνιολογίας. Ας μη ξεχνάμε πως το σύγχρονο αθλητικό πνεύμα γεννήθηκε μαζί με την εκβιομηχάνιση της κοινωνίας. Συμμετέχει έκτοτε στην εδραίωση και την αναπαραγωγή της τυπικά επιχειρηματικής λογικής, με την έννοια της αντικειμενικοποίησης της δράσης. Όπως στον οικονομικό τομέα, έτσι και στον αθλητικό, αυτό που μετράει είναι το αποτέλεσμα. Η δραστηριότητα του αθλητή και η μελλοντική του καταξίωση εξαρτάται αποκλειστικά και μόνο από τις πιθανές του επιδόσεις.

Γι' αυτό και πολύ σωστά έχει ειπωθεί ότι το «στέμμα» του αθλητή φτιάχνεται με αριθμούς: Τόσα μέτρα, τόσα εκατοστά, τόσα λεπτά,

τόσα δευτερόλεπτα. Ο άνθρωπος εξαφανίζεται. Παντού κυριαρχούν οι αριθμοί. Ο δείκτης του χρονομέτρου μετατρέπεται στο πιο αξιόπιστο μέτρο αξιολόγησης της ανθρώπινης επίδοσης. «Δεν πρέπει λοιπόν να λέμε», θα παρατηρήσει στην Αθλιότητα της Φιλοσοφίας ο Marx,⁴ αναφερόμενος στον άνθρωπο γενικά της παραγωγής, «ότι μία ώρα εργασίας ενός ανθρώπου είναι ίση με μία ώρα ενός άλλου ανθρώπου, αλλά ότι ένας άνθρωπος μίας ώρας είναι ίσος μ' έναν άνθρωπο μίας ώρας». Ο καταμετρήσιμος χρόνος

⁴ Καρλ Μαρξ (Karl Marx, 1818 - 1883): Γερμανοεβραίος οικονομολόγος και φιλόσοφος, εισηγητής του διαλεκτικού υλισμού

είναι το παν, ο άνθρωπος δεν είναι τίποτε. Στην καλύτερη περίπτωση είναι το «κέλυφος του χρόνου». Θέμα ποιότητας, συνεπώς, στην περίπτωση αυτή δεν μπορεί να υπάρξει.

Παρόμοιες παρατηρήσεις ισχύουν, τόσο γι' αυτόν που παράγει στο εργοστάσιο, όσο και γι' αυτόν που αθλείται στον στίβο. Ο χρόνος είναι αυτός που μετράει τα ρεκόρ στο στίβο, όπως και την αποδοτικότητα στο εργοστάσιο. Σήμερα όμως ξέρουμε καλά ότι πρόκειται για ένα χρόνο ανορθολογικό, μηχανικό, γραμμικό, που συχνά δεν καταγράφει τον καλύτερο κι όταν ακόμη αυτό ακριβώς επιδιώκουμε με τη χρονομέτρηση και γενικότερα την ποσοτικοποίηση της ανθρώπινης ευστοχίας και επιδεξιότητας. [...]

Συμπέρασμα. Κάτω λοιπόν από τέτοιες συνθήκες και με τέτοιες κοινωνικοοικονομικές και πολιτικοϊδεολογικές διαπλοκές, δεν θα πρέπει να εκπλήσσει κανείς για τα φαινόμενα της «Ολυμπιάδας των αναβολικών» της Σεούλ το 1988 ή της ερχόμενης Ολυμπιάδας «της μίζας» του 1996, όπως σκωπτικά⁵ και με μεγάλες δόσεις, είναι αλήθεια, κυνισμού έχουν χαρακτηριστεί οι δύο αυτές κορυφαίες διεθνείς αθλητικές συναντήσεις.

Η γενική κρίση που αντιμετωπίζει ο βιομηχανικός μας πολιτισμός, καθώς περνούμε μέσα από την τελευταία δεκαετία του αιώνα στον επόμενο, δεν ήταν δυνατό να αφήσει ανέγγιχτο ένα κοινωνικό φαινόμενο, με τόσες προεκτάσεις στη

⁵ σκωπτικά: κοροϊδευτικά

ζωή και την ιδεολογία του συστήματος. Η απελευθερωτική κουλτούρα του σώματος έχει καταλήξει έτσι σε καταπιεστική κουλτούρα του πνεύματος. Υποκύπτει μηχανικά στην αλλοτριωμένη αρχή της ανταγωνιστικότητας και της αποδοτικότητας, στην αναγκαιότητα της ιεραρχημένης τάξης και στη λογική της ποσοτικής αποτίμησης του ανθρώπινου έργου.

Η άθληση, όμως, δεν μπορεί να είναι δράση ή ενέργεια ενισχυτική ή διαμεσολαβητική κάποιων άλλων κοινωνικών συνθηκών. Η άθληση δεν είναι μέσο, είναι αυτοσκοπός. Δεν είναι καταναγκαστική εργασία, που πρέπει ετερόνομα⁶ να

⁶ ετερόνομα: υπακούοντας σε ξένους νόμους αντίθετο· αυτόνομα

πειθαρχήσει και να ελεγχθεί, για να γίνει εκμεταλλεύσιμη. Μόνον αν δούμε τα αθλητικά ιδεώδη και τη σύγχρονη ολυμπιακή ιδέα που τα εκπροσωπεί, μέσα από αυτή την αμφισβήτηση των κοινωνικών και ιδεολογικών προεκτάσεων τους στην προσωπική και συλλογική ζωή του σύγχρονου ανθρώπου, ίσως μπορέσουμε να αντιδράσουμε αποτελεσματικά στη σύγχρονη κρίση του αθλητισμού που, στην ουσία, δεν είναι τίποτ' άλλο παρά κρίση πολιτισμού.

**Πανταζής Τερλεξής
Από τον ημερήσιο Τύπο**

1. Γιατί, σύμφωνα με τον ορισμό που δίνει ο συγγραφέας, ο σύγχρονος αθλητισμός έρχεται

**σε αντίθεση με τα αθλητικά
ιδεώδη;**

- 2. Με ποιον τρόπο το στοιχείο του ανταγωνισμού, που χαρακτηρίζει τη σύγχρονη βιομηχανική κοινωνία, υπεισέρχεται στο χώρο του αθλητισμού;**
- 3. Οι αξίες της ποσότητας και της αποδοτικότητας διαμορφώνουν τη σύγχρονη αθλητική δραστηριότητα. Πώς τεκμηριώνει την άποψη αυτή ο συγγραφέας;**
- 4. Στο κείμενο παραλείπονται τα αποσπάσματα, όπου ο συγγραφέας τεκμηριώνει την άποψη του ότι "ο σύγχρονος αθλητισμός μπορεί να οριστεί σαν η σωματική δραστηριότητα μιας βιομηχανικής κοινωνίας που**

στηρίζεται στην ιεραρχημένη δράση και την εκμηχάνιση της ανθρώπινης προσπάθειας".

Τεκμηριώστε την εσείς με δικά σας επιχειρήματα, ακολουθώντας τον τρόπο ανάπτυξης του συγγραφέα.

5. Ποιοι συλλογισμοί οδήγησαν το συγγραφέα στο τελικό συμπέρασμα ότι η σύγχρονη κρίση του αθλητισμού στην ουσία δεν είναι τίποτ' άλλο παρά κρίση πολιτισμού;

6. Πώς μπορούμε να αντιδράσουμε αποτελεσματικά στη σύγχρονη κρίση του αθλητισμού;

Ο πρωταθλητής

[...] Αν σε μια κούρσα δώσετε το 100% των δυνατοτήτων σας και οι δύο¹, ποιος θα κερδίσει; «Εγώ!».

**Πολύ σίγουρο σας ακούω...
«Και γιατί να μην είμαι; Αν τα κάνω όλα σωστά, κερδίζω οποιονδήποτε! Είναι απλά θέμα συγχρονισμού: όπως γυρίζει ο χρόνος, όλα εκείνα που μάθαινα στην προπόνηση να δεθούν μεταξύ τους μέσα σ' αυτά τα εννιά δευτερόλεπτα».**

¹ **Μορίς Γκριν και Ντόνοβαν Μπέιλι: πρωταθλητές στίβου στους δρόμους ταχύτητας**

Μα, είναι τόσα πολλά πράγματα που πρέπει να συνδυαστούν... Πώς το κάνετε αυτό; «Εδώ παίζονται όλα! (δείχνει τον κρόταφο του). Στο κάτω κάτω –θα το ξέρετε– η επιτυχία είναι παιχνίδι του μυαλού...».

Τι μπορεί να προλάβει το μυαλό να κάνει σε δέκα δευτερόλεπτα; «Που δεν είναι ούτε καν δέκα! Αλλά μην υποτιμάτε το μυαλό! Εσάς σας φαίνονται λίγα τα δέκα δεύτερα, ε;».

Ελάχιστα!

«Ξέρετε πώς απλώνουν στο δικό μου μυαλό εκείνη την ώρα; Κάθε μέτρο περνάει πρώτα απ' το μυαλό μου και ύστερα φθάνει στα πόδια μου. Πρώτα φαντάζομαι κάθε βήμα –πώς θα πατήσω, τι κλίση θα έχω– και μετά το κάνω. Υπάρχει ένα

μυστικό για να τρέξεις γρήγορα, ξέρετε...».

**Μυστικό; Θα μου το πείτε;
«Βέβαια! Λοιπόν... είσαι ο πιο γρήγορος τις στιγμές ακριβώς που δεν νιώθεις γρήγορος! Που το σώμα σου απλώνει πάνω του τον χρόνο σε κομματάκια τεχνικής. Όταν ζεις τον αγώνα σε αργή κίνηση, μόνο τότε μπορείς να είσαι σίγουρος ότι κερδίζεις. Εμένα την ώρα της κούρσας τα δέκα δευτερόλεπτα μου μοιάζουν είκοσι, τριάντα τουλάχιστον... Και ύστερα πατάω τη γραμμή και βλέπω το χρονόμετρο, που γράφει 9 και κάτι... Στο τέλος της κούρσας, κάθε φορά με εκπλήσσει το χρονόμετρο!».**

Σας συνέβαινε πάντα αυτό;

«Από τότε που με θυμάμαι να τρέχω!». [...]

[...] Γεννηθήκατε λοιπόν με αυτές τις ικανότητες σε μια οικογένεια που μπορούσε να σας στηρίξει. Ήσασταν τυχερός, σαν να λέμε... «Τυχερός; Ούτε που την ξέρω αυτή τη λέξη. Δεν υπάρχει «τύχη» στο δικό μου λεξιλόγιο! Θεός, ναι. Προσπάθεια, ναι. Αλλά τύχη, όχι. Καμία θεά Τύχη δεν υπάρχει που να σου χαρίζει τίποτε σε αυτόν τον κόσμο. Ο καθένας στο τελικό μέτρημα παίρνει ό,τι του αξίζει». [...]

[...] Μιλάτε σαν να μην αποτύχατε ποτέ ως τώρα!

«Κι όμως απέτυχα σε πολλά. Έκπληξη, ε;»

Και πώς ήταν;

«Μπορώ να σας διαβεβαιώσω ότι η αποτυχία έχει τη χειρότερη γεύση του κόσμου!».

Γιατί δεν μπορούμε πάντα να κερδίζουμε; Τι σκοπιμότητα υπάρχει στο να χάνουμε; «Για να περπατήσεις», λένε, «πρέπει πρώτα να φας πολλές τούμπες». Δυστυχώς, το ίδιο ισχύει και για να τρέξεις. Πρέπει πολλές φορές να δεις ξένες πλάτες για να τρέξεις αληθινά μια μέρα».

Εσείς έχετε δει ξένες πλάτες; «Αστειεύεστε; Εγώ όλο το 1996 ζούσα στη σκόνη των άλλων! Δεν κατάφερα καν να μπω στην ολυμπιακή ομάδα. Αλλά η αποτυχία δεν έκανε αυτά που ήθελα λιγότερα».

Καλά, πού βρήκατε δύναμη να συνεχίσετε;

«Εκεί! (δείχνει επάνω) Από τον Θεό. Εγώ κάθε βράδυ, προτού κοιμηθώ, διαβάζω τη Βίβλο. Και Αυτός μου δίνει δύναμη να σηκώνομαι από το κρεβάτι μου κάθε πρωί και να πηγαίνω στον στίβο».

Και πού είναι ο Θεός;

«Στον Παράδεισο και εδώ δίπλα μου. Στην καρδιά και στην ψυχή μου. Στο μυαλό και στο σώμα μου όταν τρέχω».

Όταν τρέχετε;

«Ναι, όταν τρέχεις σαν εμένα, είναι η ώρα που νιώθεις να λάμπει επάνω σου το δώρο του Θεού».

Και γιατί, λέτε, ο Θεός διάλεξε εσάς να δώσει το δώρο του; «Αληθινά δεν ξέρω γιατί διάλεξε εμένα. Το μόνο που ξέρω είναι ότι τον ευχαριστώ γι' αυτό! Τώρα που το σκέφτομαι ίσως μου το έδωσε γιατί ήξερε ότι εγώ τουλάχιστον θα προσπαθήσω να το αξιοποιήσω. Ίσως γι' αυτό με καθοδηγεί έκτοτε». [...]

[...] Παράξενο πράγμα ο χρόνος. Εσείς χρειάζεστε λιγότερο από 10 δευτερόλεπτα για ένα ρεκόρ και η Ακρόπολη στέκει εκεί δύο χιλιετίες...

«Είδατε; Είναι η απόδειξη ότι, αν κάποιος κοπιάσει πολύ, στο τέλος θα τα καταφέρει, ό,τι κι αν είναι αυτό που προσπαθεί. Αυτό θα έλεγα στα παιδιά λοιπόν: ότι, αν πάντα σκέφτεσαι θετικά, αν πάντα

παλεύεις, δεν υπάρχει περίπτωση, θα πετύχεις. Ακόμη και αν αυτό σημαίνει ότι δεν θα ζήσεις κάποιες στιγμές που οι άλλοι βρίσκουν διασκεδαστικές».

Τι είδους στιγμές;

«Στιγμές στα κλαμπ, π.χ. Ξέρω, έχει πλάκα κάθε τόσο να βγαίνεις, να ξεδίνεις, να ξενυχτάς. Και το Λος Άντζελες λένε ότι είναι η πόλη που τα κλαμπ της μπορούν να σε κάνουν αιώνιο θαμώνα... Αλλά αν έχεις έναν στόχο, ένα ρεκόρ π.χ., τι να το κάνεις το κλαμπ; Ίσα ίσα για να σέρνεσαι την επομένη στην προπόνηση; Εγώ σε έναν χρόνο άντε να πάω τρεις φορές σε κλαμπ...».

**Ύστερα από χρόνια ίσως το μετα-
νιώσετε αυτό, που δεν διασκεδά-
σατε όσο οι άλλοι...**

**«Ποτέ δεν μετανιώνω για τίποτε. Το
να μετανιώνεις μπερδεύει τα
πράγματα. Εμένα μ' αρέσει να κάνω
τη ζωή μου όσο πιο απλή γίνεται.
Προπονούμαι από τις 11 ως τις 3
κάθε μέρα. Μετά πάω στην παρα-
λία, κάνω μπάνιο, βλέπω τους
φίλους μου και αυτό είναι όλο».**

**Ποιος είναι πιο ευτυχής λέτε;
Εσείς με τα μετάλλια και τη δόξα ή
οι φίλοι σας με την καθημερινή
ζωή τους;**

**«Μην κάνετε τέτοιες συγκρίσεις.
Καθένας γεννιέται για να γίνει κάτι.
Εγώ, αθλητής. Εκείνοι, κάτι άλλο.
Ούτε εγώ θα άντεχα στα δικά τους
παπούτσια ούτε εκείνοι στα αθλη-
τικά μου –αν αλλάζαμε θέσεις,**

**απλώς θα ήμασταν όλοι δυστυχή-
στεροι!».**

**Συνέντευξη του Μορίς Γκριν
στον Θανάση Λάλα
Από τον ημερήσιο Τύπο**

- 1. Συμφωνείτε με τις απόψεις του Μ. Γκριν για την προσπάθεια, τις θυσίες για την επίτευξη ενός στόχου, την επιτυχία και την αποτυχία;**
- 2. Με βάση το προηγούμενο άρθρο του Π. Τερλεξή μπορούμε να χαρακτηρίσουμε το Μ. Γκριν «χρυσό εργάτη της νέας βιομηχανίας του αθλητισμού»;**

Χωρίς πρωταθλητές

Πριν λίγο καιρό, μέσ' απ' τις σελίδες της «La Stampa», ο Nicola Abbagnano εξέταζε από φιλοσοφική σκοπιά το πρόβλημα του αθλητισμού και τον έβλεπε σαν κάτι προτρεπτικό κι ελπιδοφόρο. Όταν δε μολύνεται από εξωαγωνιστικά στοιχεία, ο αθλητισμός μάς επιτρέπει να δούμε το πρόσωπο του πρωταθλητή, την πραγμάτωση μιας εξαιρετικής επίδοσης και ενός αυτοελέγχου που βρίσκονται πολύ κοντά στην καλλιτεχνική τελειότητα.

Το σημαντικότερο πράγμα που έμαθα από τον Abbagnano, όταν ήμουνα μαθητής του στο Τορίνο, ήταν να εξετάζω πάντα με υποψία τις απόψεις των φιλοσόφων. Αυτό ακριβώς θα προσπαθήσω να κάνω

και με τις δικές του, για να μείνω πιστός στη διδασκαλία του.

Ο Abbaghano κρίνει το θαυμασμό που εκφράζει αυτός που «κοιτάζει» τον πρωταθλητή σαν ένα είδος «συμμετοχής» στο κατόρθωμά του. Έτσι ο θεατής φαίνεται πως ωφελείται, μέσω του πρωταθλητή, από την ελπίδα που η επιτυχία του προσφέρει στην ανθρωπότητα, και αντλεί απ' αυτήν ερεθίσματα. Προσωπικά πιστεύω αντίθετα ότι το είδος ηδονοβλεψίας που είναι η παρακολούθηση των άθλων κάποιου άλλου λειτουργεί σαν απλό υποκατάστατο μιας εμπειρίας που ο θεατής δε θα αποκτήσει ποτέ. Ο πρωταθλητής τον αποδεσμεύει από την υποχρέωση της βελτίωσης της σωματικής του κατάστασης. Επομένως, σε τελευταία ανάλυση, συμβάλλει στον υποβιβασμό του.

Θα μπορούσαμε επομένως να πιστέψουμε ότι οι πρωταθλητές υπάρχουν σαν επαγγελματική κάστα, ακριβώς γιατί υπάρχει ζήτηση από μέρους των ανθρώπων χωρίς μέλλον που θέλουνε να ικανοποιηθούν βλέποντας αυτόν, τον πρωταθλητή, που πραγματοποιεί ό,τι γι' αυτούς είναι αδύνατο. Αντίθετα με την παραπάνω άποψη θα 'λεγα ότι η κατάσταση είναι αντίστροφη: η υποδεέστερη τάξη των θεατών «αθλητικής παράστασης» δημιουργήθηκε ακριβώς επειδή ο ελληνικός πολιτισμός παρήγαγε την έννοια του «πρωταθλητή» που – κι αυτό είναι το δεύτερο σημείο διαφωνίας με τον Abbagnano – είναι έννοια αρνητική.

Για να στηρίξει αυτή την έννοια, ο Abbagnano λέει ότι η ύπαρξη του ανθρώπου, από την εμφάνισή του

μέχρι σήμερα, υπήρξε ουσιαστικά μια διαδικασία επιλογής, κατά την οποία όποιος ξέρει και οργανώνεται καλύτερα, είναι πιο δυνατός ή πιο μορφωμένος, καταφέρνει να επιβιώσει. Ο πρωταθλητής παρουσιάζει επομένως πρότυπο φυσικής επιλογής. Αλλά το θέμα είναι ότι η φυσική επιλογή είναι ένας αποκλειστικά «φυσικός» νόμος και επομένως ανήκει σ' εκείνο το είδος των νόμων που ο άνθρωπος προσπάθησε πάντα να διορθώσει με «πολιτιστικούς» νόμους. Αν ένας άνθρωπος πέσει στο νερό και αρχίσει να κινείται όπως το ένστιχτό του του υπαγορεύει, πνίγεται. Να ένας φυσικός νόμος. Γι' αυτό ο πολιτισμένος άνθρωπος επινόησε πρώτα το κολύμπι, έπειτα τη βάρκα, έπειτα το σωσίβιο, τέλος τις πισίνες με δασκάλους κολύμβησης. Δηλαδή

αποφάσισε ότι δεν έπρεπε να αφήνει να πνίγεται όποιοι δεν ήξερε να κολυμπάει, αλλά έπρεπε να μάθει σε όλους να κολυμπάνε και, στην ανάγκη, να σώζει αυτούς που δε μάθαιναν. Τη φυσική επιλογή επομένως συμπλήρωσε ένας νόμος κοινωνικής αλληλεγγύης.

Αλλά αν είναι έτσι τα πράγματα, τότε πρέπει να κλονιστεί η έννοια του πρωταθλητή (καρπός του συναγωνισμού): το πρότυπο του αθλητή πρέπει να αντικατασταθεί με τον κοινό άνθρωπο που αθλείται καλά ή κακά, με τη βοήθεια της κοινωνίας. Το ότι έπειτα θα εμφανιστούνε τα ξεφτέρια είναι φυσικό: όταν όλοι τρέχουνε, πηδάνε, ψαρεύουν, δεν πειράζει καθόλου αν υπάρχουνε κάποιοι που θα τρέχουνε καλύτερα, άλλοι που θα ψαρεύουνε καλύτερα και πάει λέγοντας.

Πάντως δε θα υπάρχουν πια άτομα αποκλειστικά θεατές κι επομένως δε θα υπάρχουν πια πρωταθλητές σαν αξιοθέατα όντα. Ο ένας θα κοιτάζει τον άλλο.

Αν το σκεφτούμε καλά, αυτή η έλλειψη γενικής άσκησης είναι ίδια μ' εκείνη στην οποία οφείλεται η κρίση των καλών τεχνών: δραστηριότητες που δικαιωματικά θα 'πρεπε να ασκούνται από όλους αλλά που εδώ και μερικές χιλιετηρίδες ασκούνται μόνο από εξουσιοδοτημένους μάγους που λέγονται καλλιτέχνες. Δεν είναι τυχαίο ότι οι τέχνες που περισσότερο καταλαμβάνει ο κόσμος είναι εκείνες στις οποίες οι θεατές έχουν μια ελάχιστη πραχτική εμπειρία: το τραγούδι, γιατί όλοι λίγο πολύ τραγουδάμε, και η λογοτεχνία, γιατί όλοι μιλάμε και γράφουμε. Σ' αυτές τις

περιπτώσεις η ανωτερότητα των άλλων γίνεται αντιληπτή στο μέτρο που δεν απομακρύνεται από την προσωπική μας εμπειρία (Cronin¹ ναι, αλλά όχι Joyce²). Οι τέχνες στις οποίες το χάσμα είναι πιο μεγάλο, είναι η ζωγραφική, η γλυπτική και η αρχιτεκτονική, μια και κανένας από τους θεατές δεν έμαθε ποτέ να χειρίζεται χρώματα, όγκους και χώρους. Έτσι συμβαίνει το περίεργο φαινόμενο να καταλαβαίνει ο κοινός άνθρωπος, για παράδειγμα, τη ζωγραφική και γλυπτική που είναι

¹ Άρτσιμπαλντ Τζόζεφ Κρόνιν (Archibald Joseph Cronin, 1896 – 1981): Σκότος μυθιστοριογράφος

² Τζέιμς Τζόις (James Joyce, 1882 – 1941): Ιρλανδός μυθιστοριογράφος

πιο μακριά από τις πραχτικές του δυνατότητες (το λεπτομερειακό ρεαλισμό) και να αποκρούει σαν αλλότριες αυτές που θα μπορούσε να δημιουργήσει και ο ίδιος χειριζόμενος αφηρημένες χρωματικές επιφάνειες ή πλάθοντας οποιουσδήποτε όγκους. Και την αρνείται σαν τέχνη, ακριβώς γιατί δεν καταφέρνει πια να πιστέψει ότι έχει αξία κάτι που αυτός θα μπορούσε να κάνει, με περισσότερη ή λιγότερη επιτυχία.

Στην τέχνη όπως και στον αθλητισμό το πρόβλημα είναι επομένως να ξαναδοθεί σε όλους η δυνατότητα άσκησης. Αλλά πρέπει ακριβώς να μην υπάρχει πια κοινωνία στην οποία να κυριαρχεί ο συναγωνισμός που ξεχωρίζει αυτούς που δρουν από αυτούς που δε θα

δράσουν ποτέ, αλλά θα είναι αντικείμενα χαλιναγώγησης.

Ουμπέρτο Έκο

«Η σημειολογία

στην καθημερινή ζωή»

Απόδοση: Αντώνης Τσοπάνογλου

- 1. Ποιο είναι το ζήτημα που τίθεται στο άρθρο και ποιες οι διαφορετικές θέσεις αναφορικά με αυτά; Να κωδικοποιήσετε σε ένα σχεδιάγραμμα τις αντίπαλες θέσεις και τα επιχειρήματά τους και να τεκμηριώσετε τη συμφωνία ή τη διαφωνία σας με αυτά.**
- 2. Συμφωνείτε με την πρόταση του Έκο για την αντικατάσταση του προτύπου του αθλητή από τον κοινό άνθρωπο που αθλείται με τη βοήθεια της κοινωνίας; Είναι**

δυνατόν να συνυπάρξουν τα δύο πρότυπα;

3. «Στην τέχνη όπως και στον αθλητισμό... που δε θα δράσουν ποτέ». Πιστεύετε ότι το εκπαιδευτικό μας σύστημα παρέχει τη δυνατότητα άσκησης των μαθητών στην τέχνη και τον αθλητισμό κατά το νόημα της προτεινόμενης άποψης του U. Eco;

ΤΟΥΣ ΞΕΡΩ!! ΜΟΛΙΣ ΦΑΝΕ ΓΚΟΛ
ΑΡΧΙΖΟΥΝ ΚΑΙ ΦΤΥΝΟΥΝ ΤΟ
ΔΙΑΙΤΗΤΗ

Οι αντάρτες των γηπέδων

Τα διαβάζουμε τώρα πια κάθε βδομάδα στις εφημερίδες: ομάδες οπλισμένες με λοστούς προκαλούν επεισόδια στα γήπεδα, παρέες ακαθόριστης ιδεολογίας διακόπτουν συναυλίες ποπ. Τα μέρη όπου παραδοσιακά ο κόσμος πάει για ν' αποτοξινωθεί, γίνονται πεδία μαχών και θυμίζουν στον Ιταλό αναγνώστη τα περίχωρα της Βία Λάργκα στο Μιλάνο ή τον πετροπόλεμο στη Βάλε Τζούλια της Ρώμης. Μ' άλλα λόγια, εκτός από τον εξτρεμισμό των άκρων, υπάρχει τώρα κι ένας εξτρεμισμός του κέντρου, και όπου υπάρχει εξτρεμισμός, παντού, δεν μπορεί παρά να επιθυμεί κανείς την εμφάνιση μιας νέας πατρικής φυσιογνωμίας που να 'ναι

διατεθειμένη να επαναφέρει την τάξη και την αρμονία. Έτσι δεν πρέπει να απορρίπτουμε καθόλου την υπόθεση μήπως αυτές οι υπερβολές είναι έργο προβοκατόρων. Μόνο που η υπόθεση αυτή θα ήταν ακόμη πολύ επιφανειακή, μια και δεν εξηγεί γιατί ακριβώς σ' αυτόν το χώρο μπορεί και ριζώνει η πρόκληση.

Ας προσπαθήσουμε λοιπόν να δώσουμε μια δεύτερη ερμηνεία. Ο ποδοσφαιρικός αγώνας και η συναυλία ποπ μουσικής είναι εκδηλώσεις μιας μεγάλης επίδειξης φυσικής και ψυχικής ενέργειας. Και παρασύρουν το κοινό. Η αντίφαση σ' αυτές βρίσκεται στο γεγονός ότι κεντρίζουν τις επιθυμίες των θεατών, και έπειτα απαιτούν απ' αυτούς να μείνουν ακριβώς μόνο θεατές και να κοιτάζουνε τους

άλλους που ξοδεύουν ενέργεια. Έτσι η βία στα γήπεδα και στις μουσικές συναυλίες φαίνεται απλά ν' αποτελεί εκδίκηση του κοινού για την επιβολή της διαίρεσης της εργασίας ακόμη και στο παιχνίδι. Βλέποντας άλλους ανθρώπους, φημισμένους και καλοπληρωμένους, που ασκούν στο έπακρο των δυνατοτήτων τους το σώμα τους (πόδια, λαρύγγι, κοιλιά), οι θεατές αντιλαμβάνονται ότι τους αφαιρείται κάτι, δηλαδή το σώμα τους. Το ξαναπαίρνουν λοιπόν πίσω με τον πιο άμεσο, βίαιο τρόπο. Αν μας προσκαλέσουνε σ' ένα γεύμα όπου πληρώνεται όποιος τρώει και πληρώνει όποιος κοιτάζει τους άλλους να τρώνε, είναι φυσικό να υπακούσουμε στο σύνθημα: «Να τα σπάσουμε όλα, τώρ' αρχίζει η δικιά μας

γιορτή!». Αλλά ίσως υπάρχει και κάτι παραπάνω.

Ο άνθρωπος, όπως όλα τα ζώα, έλκεται απ' το παιχνίδι, αλλά σ' αντίθεση με τ' άλλα ζώα, προτιμάει να παίζει σύμφωνα με κάποιους κοινωνικούς, συμβατικούς κανόνες. Τώρα, σ' ένα ματς ο θεατής είναι ένας άνθρωπος που δεν παίζει: αξιολογεί, κρίνει το παιχνίδι των άλλων ανάλογα με τους κανόνες που έμαθε. Αν έπειτα αυτός ο θεατής είναι καθισμένος μπροστά στη συσκευή της τηλεόρασης, η κατάστασή του γίνεται ακόμη πιο ασαφής. Αξιολογεί με βάση τους κανόνες, τόσο το παιχνίδι των άλλων όσο και τη συμπεριφορά των παρόντων στο παιχνίδι. Η απόσταση από το σώμα του μεγαλώνει! Αλλά συνήθως γίνεται κάτι χειρότερο: όχι μόνο ο κόσμος βλέπει το παιχνίδι

αντί να το παίζει, αλλά συχνά ακούει μόνο να μιλάνε γι' αυτό. Με τη μεσολάβηση του αθλητικού τύπου το ποδόσφαιρο γίνεται ευκαιρία για μια καθαρή φλυαρία που κάνουν οι φίλαθλοι στις πλατείες, στα κουρεία, στο τραπέζι, στο γραφείο. Και το άτομο που μιλάει για αθλητισμό χρησιμοποιεί μια γλώσσα που έχει τους δικούς της κανόνες.

Είναι μια συζήτηση στρατηγικής που δεν αφορά μόνο το παιχνίδι καθαυτό, αλλά και την προετοιμασία του (τις μεταγραφές, τις αποφάσεις των αθλητικών συλλόγων, τη σύνθεση των ομάδων πρώτης κατηγορίας τα τελευταία είκοσι χρόνια). Γύρω από αυτά τα αφηρημένα δεδομένα γίνεται μια συζήτηση που παρουσιάζει τα ίδια χαρακτηριστικά παθιασμένης συμμετοχής όπως και η πολιτική συζήτηση, η οποία

περιστρέφεται γύρω από θέματα εξίσου μακρινά, για τόπους και πρόσωπα που δεν είδαμε ποτέ (ποιος συνάντησε πράγματι ποτέ τον Κίσινγκερ,¹ ποιος πήγε στο Λίβανο;). Μόνο που υπάρχει μια διαφορά ανάμεσα στις υποθέσεις της πόλης που ονομάζονται πολιτική και τις υποθέσεις του υποκατάστατου της πόλης που ονομάζεται γήπεδο. Η διαφορά είναι ότι όποιος μιλάει για πολιτική στην ουσία κάνει πολιτική. Όποιος συμμετέχει σε μια συνέλευση κόμματος, συζητάει μια πρόταση και ψηφίζει,

¹ Χένρι Κίσινγκερ (Henry Alfred Kissinger, 1923): Αμερικανός διπλωμάτης και πολιτικός γερμανοεβραϊκής καταγωγής, τέως υπουργός εξωτερικών

κάνει το ίδιο μ' αυτό που κάνει ο Κίσινγκερ. Δεν του αφαιρείται η δυνατότητα διακυβέρνησης, γιατί ουσιαστικά, αν και σε ελάχιστη κλίμακα, την ασκεί. Όποιος παίρνει μέρος σε διαδήλωση και σύγκρουση με την αστυνομία, επεμβαίνει για να καθορίσει ποιοτικά, αν όχι ποσοτικά, τη ζωή της κοινότητας. Κάνει ό,τι και ο Λατινοαμερικάνος αντάρτης όταν πυροβολεί σε μάχη για την κατάληψη ενός χωριού. Άσχετα από οποιαδήποτε ιδεολογική τοποθέτηση, ακόμη κι αν κάνει τον αντάρτη για παιχνίδι. Στα σπορ αντίθετα η αθλητική φλυαρία δεν έχει τίποτα κοινό με το ίδιο το άθλημα, που γίνεται μακρινή της πρόφαση. Μ' αυτή την έννοια η συζήτηση για αθλητισμό (χωρίς να συνοδεύεται από άσκηση) δεν είναι μόνο μια περίπτωση αποστέρησης του

σώματος: είναι καθαρή αποστέρηση των προνομίων του ανθρώπου σαν πολιτικό ον.

Πρόκειται γι' ανθρώπινη ενέργεια που αλλάζει κατεύθυνση. Τα θύματα δεν το καταλαβαίνουν, αλλά έχουνε καμιά φορά την συγκεχυμένη υποψία ότι βρίσκονται σε φαύλο κύκλο. Κυρίως καθώς η πολιτική, σαν πρότυπο κοινωνικής συμπεριφοράς, είναι παρούσα στην τηλεόραση, στις πλατείες, στις εφημερίδες: και το θύμα της αθλητικής φλυαρίας νιώθει μια ασαφή νοσταλγία γι' αυτή την καρποφόρα και αποτελεσματική συμπεριφορά. Και να που, μην μπορώντας να κάνει τον αντάρτη του Μαύρου Σεπτέμβρη,² ο Homo Sportivus

²Μαύρος Σεπτέμβρης: επαναστατική οργάνωση

μασκαρεύεται σε αντάρτη κάποιας μαυροκίτρινης ομάδας. Πειθήνιο όργανο της εξουσίας, το θύμα αναλώνει την ενστικτώδικη ορμή του σε δραστηριότητες που δεν μπορούν να επηρεάσουν την εθνική πολιτική ζωή, και η μανία του ελέγχεται. Αλλά είναι το πιο καταπιεσμένο και απεγνωσμένο θύμα του συστήματος, γιατί δεν ξέρει πια τι του στέρησαν. Αυτή η βία χωρίς στόχο μπορεί να εκτονωθεί την κατάλληλη στιγμή: τα γήπεδα (έτσι όπως λειτουργούν σήμερα) είναι σαν βαλβίδα ασφαλείας που κάθε διχτάτορας μπορεί να εκμεταλλευτεί. [...]

**Ουμπέρτο Έκο
«Η σημειολογία στην
καθημερινή ζωή»**

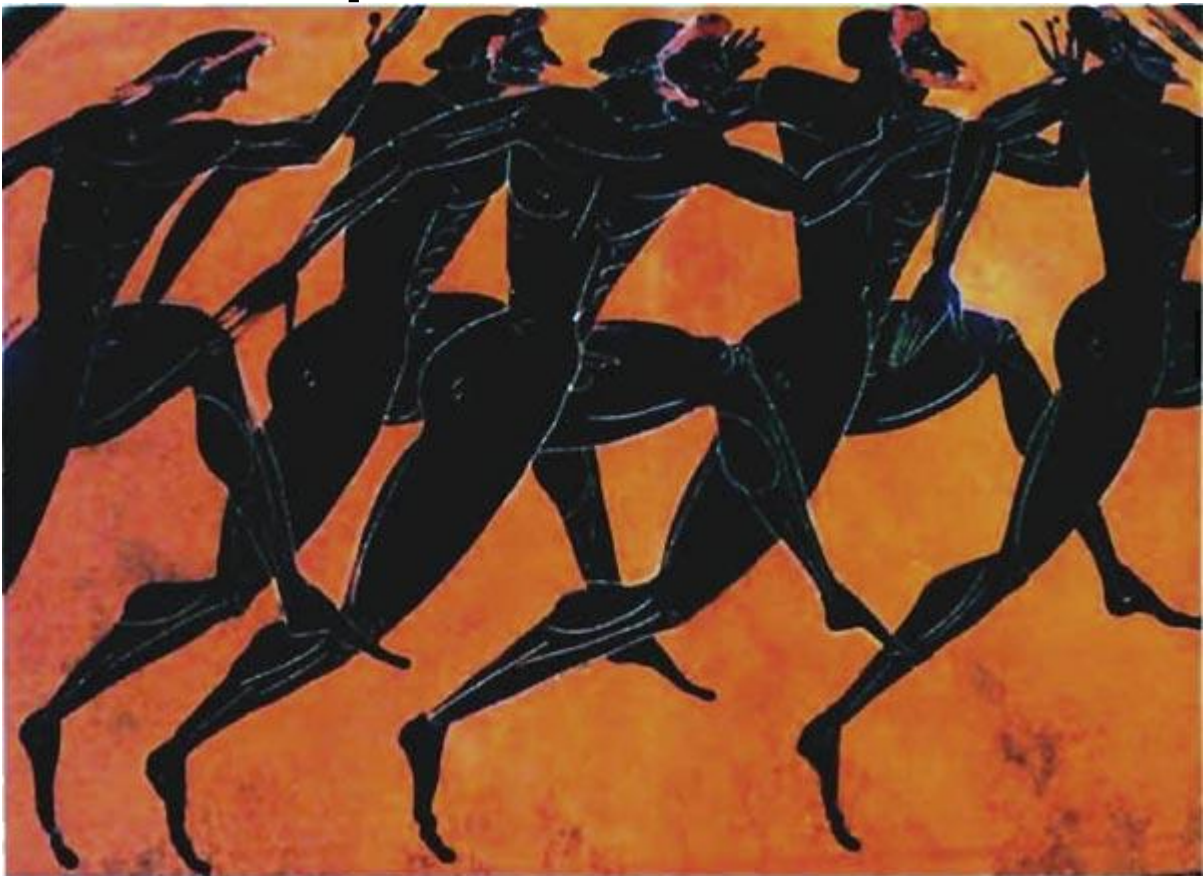
Απόδοση: Αντώνης Τσοπάνογλου

- 1. Πού αποδίδει ο Ουμπέρτο Έκο την εμφάνιση της βίας σε αθλητικούς αγώνες ή σε συναυλίες ποπ μουσικής;**
- 2. Να εντοπίσετε τη διαφορά ανάμεσα στην πολιτική συζήτηση και την αθλητική φλυαρία. Ποιες πολιτικές διαστάσεις δίνει ο συγγραφέας στη δεύτερη;**
- 3. Γιατί, κατά την άποψη του συγγραφέα, τα γήπεδα αποτελούν βαλβίδα ασφαλείας που κάθε δικτάτορας μπορεί να εκμεταλλευθεί;**

Με αφορμή τα κείμενα...

Να υποθέσετε ότι συζητάτε με κάποιο γνωστό ή φίλο σας που συμμετείχε σε βίαια επεισόδια μετά το τέλος κάποιου ποδοσφαιρικού

αγώνα. Προσπαθήστε να τον αποτρέψετε από τέτοιου είδους εκδηλώσεις στο μέλλον. Μπορείτε να χρησιμοποιήσετε λογικά επιχειρήματα, να απευθυνθείτε στο συναίσθημά του ή να αξιοποιήσετε όποιο άλλο είδος επιχειρήματος θεωρείτε αποτελεσματικό.

Παράσταση αγώνα δρόμου από αμφορέα του 6ου αι. π.Χ. (Νέα Υόρκη, Μητροπολιτικό Μουσείο).

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ 3ου ΤΟΜΟΥ

3. Ελεύθερος χρόνος –

Ψυχαγωγία.....6

4. Αθλητισμός.....55